

Oorsprong,
Oorzaeke, Bewys...

OORSPRONG,
OORZAKE; BEWYS,
en
ONDEKKINGE.
VAN EEN GODLOOZE
BEZWOORNE BENDE,
NAGTDIEVEN en KNEVELAERS,
binnen de landen van
OVERMAEZE
en
Aenpaelende Landstreeken
Ontdekt,
Met een nauwkeurig getal
DER
GEEEXECUTEERDE en VLUGTELINGEN
DOOR
S. J. P. SLEINADA.

M. D. C. C. L. X. X. I. X.

Voor deze transcriptie is gebruikgemaakt van de (gedigitaliseerde)
originele uitgave, die tot de collectie van het Centre Céramique te
Maastricht behoort.

Onze speciale dank gaat dan ook naar uit naar het
Centre Céramique.

Schrijver: S.J.P. Sleinada

Coverontwerp: Nijs Mertens

Transcriptie door: Friso Bijleveld, Evan Bosch, Nijs Mertens

Een uitgave van Project Bokkenrijders

ISBN:

***OPDRAGT en VOORBERIGT AEN DE Wel Edele,
gestrengte, Eerenfeste Heeren***

***de Heeren. HOOFDÖFFICIEREN, Drostten,
Schouten, Schepenen En alle andere
Onderöfficieren, Rechters en
Gerechtsperzoonen in de Hoofdbanken,
Heerlykheeden en Dorpen, Binnen de landen
van OVERMAESE en daer omtrent.***

WEL EDELE HEEREN

DEN WYZEN EN ZEER GELEERDEN PLATO, spreekende van depligt die ider mensch heeft ten opzichte van zyne Geboorteplaats en Vaderland, zegt dat wy niet alleen voor ons gebooren zyn; maer dat onze voorouders, in ons Vaderland met recht jeder zyn deel van onze geboorte haer moogen toeeygenen. Gy, WEL EDELE HEEREN, zyt deeze, die niet alleen voor uw zelve, maer ook voor 't Vaderland gebooren zyt; God en de Moogentheeden hebben UE. de magt en het zweird in handen gegeven, en waer toe anders, als beneevens uwen nutte, ook tot het wel zyn van den evenmensch en onderdaenen. UE. hebben dit beweezen in den jever voor het vaderland, toen UE. rechtveirdigen Toorne de gebiedplaetzen als met eenen Blixem ontstak, waer door men den glans van uwen lof in de vreemde landen zag uitglinsteren, en waervan men den roem, uyt hoofde uwer gerechtigheyd zo veele booswigten uyt te roeyen, lofweirdig hoorde omdraegen.

Toen dachte ik bij my zelve, zult gy als eenen lafhertigen in Ledigheyd by den vueröven blyven sluymen, terwyl de hoofden des lands zoo bezig zyn in den dienst van het Vaderland? Neen zeker; want alhoewel dat de Godsschikking en de medewerking van myne Ouders my hebben laeten al over viertig jaeren in meyland gebooren worden, nogtans hebbe ik altyd eene byzondere genegentheyd gehad voor Nederland, en boven andere landstreeken des zelfs, voor de landen van overmaeze.

En geen wonder, dewyl myne voorouders Nederlanders waeren. Mynen Grootvader was eertyds burger van Tongeren, in vroegere tyden een berugte Stad in Nederland, zyn afkomste was niet gering maar voortreffelyk, in 1637 gebooren, gelyk ik in zynen doopbrief, gegeeuen door den Plebaen Daniel Peters den 15 van Wynmaand in 1638, kan aenwyzen, en welk doorschrift mijne ouders gelyk heyligdom bewaerd hebben.

Myne Grootmoeder was de Dogter van den Burgemeester der oude en vermaerde Stad Valkenberg, waeraf het land den naem heeft. Zy was daer gebooren in 1648 en sedert door de fortuen vervoerd in andere plaetsen. Het eerlyk gedrag huner kinderen heeft aen het Vaderland gedaen als de in den Heere ontslaepene Ouders.

't Is dan de pligt, die my als eenen waeren landgenoot beweegt, om de landen van overmaeze, die als een ander Somoda en Gomorra in andere plaetsen afgeschilderd zyn, eenigzins door dit kleyn schriftje te beschermen, anderdeels om een geheugenis in de gedagten te inten, die de ingezetene in het toekomende zoude afschrikken van door hun gedrag de galgen weer te doen opregten, waer aen hunne voorzaeten hunnen levenstyd en misdaeden met de doodstraf hebben moeten verwisselen.

Nogtans wille ik niet gelyk eenen Ezechiël de doode beenderen den overleedene uyt hunne rustplaetzen roepen, nogte die onder de galgen begraeven zyn doen herleeven, ik wille niemand indagtig maeken, waer van de geheugenis al lang moeste verlooren zyn, hiervan bewaere my den hemel.

Ik wille niet gelyk eenen propheet de toekomende tyden voorzeggende nocte bewyzen dat het laetste arger zal zyn als het eerste; myn inzicht is eenig en alleen om de ingezetene, uwe aenbevolene onderdaenen eenen afschrik in te boezemen van zulk kwaed, welke UE. de grootste moeyte en ongenugte baert, welk zoo schadelyk is aen het Vaderland, en welke zoo meenige het leven kost, en veele Familien met Schandvlek beklad.

't Is ook niet om UE. protocollen te verraeden of iemands eere te krenken, maer veel meer om de eer te bevryden van bekladding, en in laetere dagen het kwaed voor te komen. Zullende van de Rechters spreken, betuyge ik, dat ik niemand wille berispen en nog minder die beledigen, aen welke ik zeker geloove alle eerbied en agting schuldig te zyn.

Dat den styl niet staets en zwierig is, meyne ik het bekwaemste te zyn voor de eenvoudige, die misschien eene trotsche spreekwyze niet zouden begrypen, te meer, dewyl ik byzonderlyk schryve aen de minletterbedreevene.

Het is dan mymen wensch, dat UE., WELEDELE HEEREN, dit myn gering werkje gelieft gunstig aan te neemen, en het zelve te laeten verschuylen onder UE. bescherminge, nogmaels betuygende met de meeste hoogagting en schuldige nederigheid, te zyn.

WELEDELE, GESTR.EERENTF. HEEREN

UE. dienstwilligen en getrouwsten Dienaer

S. J. P. Sleinada.

INLEYDING.

Een landschap kan door veele oorzaeken in zyn zelve ongelukkig gemaekt worden; onder anderen door inlandschen oproer, door gebrek van Levensmiddelen, door pest, en dueren tyd in dien de straffen een land bespringen, zoo beslyt men dat de verbolgendheid Gods hier van het werktuyg is, maer dan moet men ook te gelyk oordeelen dat de boosheeden God de geeselroede in de hand geeven, en de straffen willens afvraegen.

Eenen ongerechten inlandschen oproer word doorgaens in zyne geboorte verstikt; of komt hy ter weireld, bestaet geen en langen tyd en kost meestendeels de moeder, die hem gebaerd heeft, het leeven; dus word door de wyze voorzienigheyd der moogendheeden den schade, het verderf, en ondergang, hier door staande veroorzaekt te worden, ten voordeel der Onderdaenen voorkoomen. Een onvruchtbaar jaar kan ook het verderf van eenen geheelen Staat niet veroorzaeken, dewyl 'er gemeenlyk eenen gewenschten oogst opvolgt; en wegens de onvruchtbaerheyd worden de Onderdaenen niet t eenemaal verdrukt; maer veel eerder door de voorzienigheyd Gods op den goeden weg geleyd. Immers van den eenen kant leert den Onderdaen aen zyne overheyd gehoorzaam zyn; en van den anderen kant word aen de overheyd eene gelegendheid gegeeven om in die omstanden de herten der onderdaenen tot zig te trekken, haere groote zorge ten voordeel van 't gemeene best ernstig betoonende.

Eene peste of aenstekelyke ziekte doet wel meenige in 't gras byten; en is schadelijk aen den akkerbouw aen volk en staet; vermindert den Koophandel, maekt veele bedrukte weduwen en weezen; maer dit duert maer weynig tyds, en veele huysgezintens blyven 'er vry af door natuerlyke hulpmiddelen of door de voorhoede Gods.

Brengen wy nu de Landen van overmaeze en de aenpalende landstreeken in vergelyking met de plaetzen, die van de opgehaelde rampen zyn bestormd geworden, dan bevinden wy dat den ongelukkigen toestand, ter oorzaeke van de meenigte nagtdieven en stroopers, in overmaezens land veel arger zy als de landgedeeltens, die woedende pest, en hongersnood ooyt onderhevig waeren.

Deeze by elkander gerotte bande komt my niet anders voor als eene aengroeyende en invreetende krankheyd, zoo gevaarlyk als aensteekende, ja zo smettelyk dat zig nauwlyks de eerlykste

inwoonderen hebben kunnen van de zelve wagten, te meer dewyl zy nu by nae eene geheele eeuw gewoeld heeft. En is zy dan niet gelyk de Kinderpokken, die de lucht ontvonken, en de inwoonderen de een van den andrens smerte doen deelagtig worden?

Ik wille evenwel niet zeggen dat alle huisgezinnen de eene zoo wel als de andere met die krankheid (dat ik het zoo noeme) zyn besmet geweest, nochte dat onze inwoonderen uyt den aert meer tot dieverey geneegen zyn als andere volkeren; maer myne meeninge is, dat 'er zekerlyk eene groote meenigte verlokt en verleyd is geworden, die voortyds in deugd en dapperheyd aen geene hunner nabueren moesten weyken.

Getuygt Caesar niet dat de maeslanders de vroomste en dapperste onder de volkeren konden gerekend worden?¹ en Tacitus² stelt hun onder de braefste menschgeboorte van de geheele weireld, hun tellende onder de Batavieren, van den ouden Plinius *ubii* genoemd, welke den Rhyn by Keulen bewoonden. De andere, verder van den Rhyn en omtrent de maese ten kant van Luyk woonende, noemt Plinius *Gugerni* of Guylikers; by deeze voegt hy de *Ingevones*, verdeeld in *Sicambros* de Kempenaeren, Geldersche en Kleefsche, waeren deeze niet over eenige eeuwen de ouderen van de getrouwste helden? waeren zy deeze niet die eenen overgrooten lof van *Caesar* en van alle Romynsche veldoverstems verdiend hebben? En alhoewel het rooven en plonderen toen algemeen waer egter hadden de volkeren eenen afschrik van schelmstukken en baldaedigheeden; maer die nu zoo bekend en geleerd zyn, dat de baldaedigers hun eygen land en nabueren tot den grond bederven.

Myne voorstelling is dan, *dat de Dieverye het bederf is van een Land* en die niet uytgeroeyd wordende, groeyt de boosheid daegelyks sterker aen, de baldaedigers worden stouter, de bendens overschrikt, en de boosheyd algemeen, en dikwils den brand onuytblusselyk. En alhoewel veele van die overmaesche bende uyt den hoop getrokken zyn, nogtans zal, eylaas! den tyd leeren of de vlam van zoo verslindend vuer reeds is uitgedoofd, en of de vonken nog onder de asschen smeulende, eenen nieuwen brand bedrygen.

¹ Lib. I. de bello gallico

² Lib 20 Histor.

§ I.

Om eygentlyk het begin en den 'Oorsprong van deeze Dievenbende, of den tyd en jaer van haere geboorte te bepaelen, schynt zyne moeylykheyd te hebben.

Het zekerste hier af schynt te zyn, gelyk ik niet alleen uyt oude Schriften, maer ook van oude luydens verstaen hebbe, dat deeze peste van Diefstallen uyt verre landen tot hier zou zijn overgevoerd.

Het is genoeg bekend dat ten tyde van de regeeringe van den Roomsche Keyzer Leopoldus, door den Keyzer *Mahomet* den 4 van dien naem, van eenige ook Ulmet genaemd, zoo in Tartaryen, Polen, Candia en Hungarien over de 43 duyzend Christenen op de schroomelykste wyze zyn om het leven gebragt; waer door eene menigte inwoonders en het meeste van het slegste slag van volk hun door de vlugt in vremde landen ter behoudenisse begeeven hebben, en geene weynige tot de landen van overmaeze en nabuerschap. Men noemde dit volk, bestaande in Mannen Vrouwen en Kinderen, doorgaans Tateren, willende te zeggen zyn tartaeren, of verloopene uyt Tartaryen. Zy hadden ook den naem van Egyptenaeren, of ook van heydenen en Saraseenen.

Deeze Pelgrims, of om beter te spreken, Vagabonden leefden, onder den dekmantel van bedelaeren, doorgaens van steelen en rooven, en zy oeffenden hun in de Konst van met leugenen om te gaen en de eenvoudige menschen waer te zeggen; hier door hebben zy in de nederlanden by de Inwoonders groote gemeenschap gekreegen, zoo dat 'er by nae niet een dorp of gehugt was, waer deeze Landloopers niet hunne opstallingen hadden met vrouwen en kinderen, alwaer zy de gestoolene eetwaeren van hoenderden, Endvogels, Ganzen enz. met den waerd en huysgezin verteerden. Dat nu den beschaefden leezer zelf opmaeke of het niet natuerlyk is, en moet volgen, dat, die eenen gemeenen omgang en handel met dit volk hadden, ook hunne manieren en Schelmereyen geleerd hebben.

Naer dat deeze duyvelsche bende het zaed der ondeugd en schelmerye genoegzaam op de ligtveirdige gemoederen der inwoonders gezaeyd hadden, ja als dit zaed van onkruid genoegzaam geplant was. Toen hebben de landsrechters, eenige van dit boos gespuys hebbende met de dood gestraft, andere gegeeseld en gebrandmerkt, een plakkaert doen uytgeeven waer by deeze natie, genaemd Egyptenaeren of

Tateren voor eeuwig uyt de Nederlanden verbannen zyn op straffe van de dood ten dien eynde zyn op alle grensplaetzen staeken of tekens gesteld, die men toen taterposten noemde. Doch hoe voorzichtiglyk en nauwkeurig de overheden overal waeren, zoo heeft men egter dit volk niet zoo kunnen verdryven, of 'er zyn hier en daer in 't geheym nog eenige overgebleeven.

Deeze veranderde hunne Landskleding, zynde eene oude dek, terstond in de maniere van dit land, en hebben hun opgehouden, gelyk voorens, maer onder den naem van passanten.

By deeze hebben zig allenskens de inboorelingen gevoegd zoo van overmaeze, als luykerland, Guylik, en andere omliggende landstreeken, ja uyt het Vlaemsch en Brabands.

Deeze zoo genaemde passanten hadden doorgaens jonge, schoone vrouwspersoonen by hun, eenige zeyden zy hunne vrouwen, andere hunne meyden te zyn.

§ II

Het is natuerlyk dat den eerlyken onderdaan, hoewel medelyden hebbende met het ongeluk van zynen evenmensch, zig verheuge en verblyde, als hy ziet dat de Rechters de misdaeden en Schelmstukken, die den ondergang zyn van het gemeen weezen, op het straflykste nae de wetten, behoorlyk zonder eenige baetzugt en medelyden bestraffen, te meer, als hy ziet dat nae een straffe bediening van Recht en justitie de euveldaeden te gelyk met de booswigten verdempt worden, en dat met de dood der dieven te gelyk de dieveryen een eynde neemen.

'Er waeren voor 1740 verscheyde diefstallen begaan in deeze en de aenpaelende landen, doch de meeste bestonden als nog in Kerken te besteelen, te weeten van 1736 tot 1745. de Kerken van Klimmen, Amstenraed, Hoensbroek, Byzelhoven, Scheidt, Merjenberg, Broensheim, Meeuwen over de maeze enz.

Men hoorde onderwylen ook dat eenige huysbraeken geschied waeren, gelyk in 1740 op Klimmen en te vooren op eenige andere plaetsen, doch zonder de bewooners lyfshindering te doen.

Men waer doorgaens in 't geloof dat deeze dieveryen begaan wierden van passanten of vagabonden en een ieder word zo veel te meer bestigd in zyne meeninge, dewyl de voornoemde tot Hoensbroek in Januario 1740 gevat wierden, by de zelve verscheide gestoole goederen gevonden zynde.

Nae de executie van deeze en het heymelyk vlugten van hun zwervende gezelschap maakte een ieder het zeker besluit, dat de dieveryen zouden ophouden, mits de daeders in deeze landen niet meer te zyn gemeend wierden; maer het betreuensweirdig gevolg leerde de inwoonders wel al te haest het tegendeel, byzonderlyk die ongelukkige, die de proeve daer af in eygen perzoon gehad hebben. Onder andere den Pachter op de hoeve ter waerden genaemd, geleegen tusschen Byzelshoven en Merjenberg in 't Land van s'hertogenrade in den vasten avond 1741 alwaer alles geroofd is geworden.

Die eygene ondervinding heeft ook gehad den Eerw. Heer Pastoor *Werden* tot Merjenberg s'nagts den 20 Juny 1742, welken de dieven op eene onmenschelyk wyze gehavend hebben, dat het eenen grouwel

zou zyn aen te hooren, en het geene de onbeschaemdheid zelf zou doen rood worden.

Dit beproefde ook de eerbaere weduwe van *Willem Plum* tot Tiembruggen in augustus 1742, die naekt, ontkleed in de schoorsteen opgehangen wierd. *Joannes Essers* op de Maggrouwe omtrent s'Hertogenrade kwam 'er met de zyne niet beter af in 1742 den 18 Juny.

Dat *Joannes Ceularts* op de logt, ontrent den weg, van Sittard nae Aeken nog leefde, die zou kunnen getuygen zyn van den grouwel, die hem is aengedaen den 4 July s'nagts in het zelve jaar, *Mathys Kokelkoren* aen de stegel in het land van der heyden. *Arent Lutgens* in terbank, wintraken aen den *Beukenbaem* ontrent zittard met nog veele andere zouden ons verhaelen de onmenschelyke *Knevelingen*, de pynen de oneerbaerheeden, die hun dit godloos gespuys in vroegere tyden heeft aengedaen, en alhoewel van de voorgenoemde de meeste gestorven zyn, doch heeft de droevige geheugenisse daaraf in de memorie der naekomelingen plaets gehouden.

§ III

Van de voorige tyden wydloopig te spreken zou moogelyk den leezer lastig vallen, dewyl het menschgemoed afschrikt van eene meenigvuldigheid van grouwelen, die toen van eyge landgenooten begaen zyn. Maer alleenlyk zal ik aenhaelen hoe lange deezen kraem gestaen heeft, en hoe de erfgenaamen van deeze winkeliers waeren en hoe zy nog tot op heeden zyn.

Naedat nu zoo veele en verschriklyke dieveryen begaen waeren, mag men beslyuten dat het eyndlyk God heeft beginnen te verdrieten, het geene hem nu zoo lang mishaed hadde.

Omtrent s'hertogenrade in de bank kerkroede was van de blekerey eenig linnen ontvoerd; en men begon van verre te zeggen dat de zaek zou nauwkeurig onderzocht worden om de daeders te ontdekken: twee wierden 'er in hegtensisse gesteld; de *interrogatoiren* of ondervraegingen van den Rechter waeren byzonderlyk ingerigt, ten opzigt van het gestoole linnen, en de *gedetineerden* zouden ten hoogsten met eene geesseling en brandmerk hunne daed hebben konnen boeten, indien het den vergramden God niet bestuerd hadde, dat zy op de ondervraeging hun te verre uytleyden, en weegens dieveryen en inbraeken eenige medegezellen ontdekten.

Den Rechter begrypende, dat zyn ampt hem verbond, dit stuk dieper en nauwer in te zien, nam de moeite van de *Corpora delic*: na rechten te onderzoeken, om eene zekerheyd van dat de dieveryen op deeze of andere wys begaen waeren te bekomen, en men bevond, dat de stukken inderdaed waeren, gelyk zy van de *gedetineerdens* bekend waeren.

Merkstein ende Nagtegael, onder de bank Ubag waeren van de eerste, daer men appreehendeerde, en dus wierd de bande langzaam ondekt in het geheel Land van 'sHertogenraede.

In het Hollands en Oostenryks Valkenburg tot in het land Gulik en ampt Monfort hoorde men niet anders als van Hangen, Raderen, Vierdeelen, Brannen enz. te Hoensbroek wierd gevierdeld Mathys P. zynen Zoon Joannes wierd geraderd, en zyne Dogter verbrand.

Te Heerlen wierden twee Galgen opgereggt en een groot getal gehangen. In de heerlykheyd Schaerberg wierd geëxecuteerd dien

vermaarden Mathys A. met zyne Vrouw en Schoonzoon Joannes, benevens een groot getal gehangen. Schinnen, Spaubeek, Geleen, Nuth, Doenraed, Merkelbeek, Brounshem, en Schinveld waeren ook niet vry. Met een woord geen dorp, en in 't land van 'sHertogenraade, en van Valkenburg of het had *geëxecuteerdens* of ten minsten vluchtelingen en beschuldigden; en zelf Nieuwstad, Echt, en den maaskant hebben meegedeeld van 't getal der nagtdieven.

Het inzien alleen van eenige *crimineele protocollen* van die tyden zouden jeder doen schroomen, en de hairen te berge reyzen. Ik zou het *Formulier* van den Eed, die de meeste in de kapelle van S. Joost, omtrent Echt gezworen hadden, hier van woord tot woord op gehaald hebben, indien ik niet geoordeeld hadde, dat de schriklykheyd aen den leezer ondienstig waere, en aen het gemeene best onvoordeelig. Doch om 'er jets van te zeggen, gelieve men den inhoud van den zelve te hooren, zynde het volgende. *Dat God afgezworeen wierd met alle Heyligen en dat zig den zweerder overgaf aen den Duyvel beloovende alle kwaed te zullen doen, het geene hem zou mogelyk zyn.*

Hoe zou men nu kunnen vatten zulke godloosheyd te schuylen in een volk, het geene men uytwendig moet oordeelen in den Godsdienst onderweezen te zyn, en zelfs diens pligten getrouwelyk naetekomen?

De schroomlyke *exëcutien* die wel den tyd van twee jaeren nu hier nu daer geschied waeren zouden een jeder hebben doen geloven, dat in dit Land de dieverey tot de diepste wortel uytgeroeyd waere, ten anderen hadden zy de manier in hunne stervensuer of op de raden of aen galgen den pharizee te maeken, waer door geene weynige van den eenvoudigen hoop de denkbeelden kreegen, dat 'er veele onschuldig waeren. Het ging zoo verre dat de geestelyke zelf, die hun in hun laetste bystonden, verleyd wierden, zeggende zelf in 't openbaer, eenen van de twee is toch onplichtig. De List der deugnieten bedroog teffens ook de Rechters, die toen de zaeken niet wel genoeg kennende al eenige seylen begongen in de *formes juris*, enige reeds voor de *gedetineerdens* beginnende te *patrocineeren* en eenen byzonderen *alibi saltem juridicé* te probeeren, waer door eyndlyk voor die reyze het hangen wierd opgeschort, en zelf door de hooge overheyd.

'T was egter onbeschreyfelyk goed voor 't gemeene best dat'er reeds zoo veele veroordeeld waeren, want hoe verre zou de boosheyd haere paelen niet hebben uytgebreyd, indien dit gezelschap niet hadde verstuyt geworden? zy, die in hun gemoed niet wel te pas waeren, wierden toch met vreeze bevangen, zelf niet durvende in hunne

huyzen vernachten, en veele waeren reeds overgegaen in Vrouw en kinderen, en Land en zand te verlaeten.

Maer nauwlyks was het rugtbaar, dat het vangen waere opgegeeven, en dat men gins en weder eenige gevangene los liet, of de vlugtelingen, in hunne vuysten lachgende; kwamen lingen weer, den eenen voor en den anderen naar in de huyzen gekroopen, en wierden zelf stouter als te vooren.

Men hoorde kort hier nae wederom van kleyne diefstallen, En zonder twyffel zou de vlam, die nu wat onder den asschen gesmeuld hadde, ruymer hebben uytgeblaekt indien in 1747 en 1748 den brabandschen oorlog, de Landen van overmaeze wat dicht by zynde, geene stilte onder die bende hadde veroorzaakt weegens de bezigheeden, met welke alle dorpelingen, ten opzigte van de inkwartiering der Soldaeten belaeden waeren.

Nae deeze jaeren, God den gewenschten vrede wedergegeeven hebbende, waeren den burger en den Landman niet weynig van penningen voorzien die den arbeyd verzagte en den schade rykelyk vergoede, den welken de landen van overmaeze geleeden hadden, en God scheen het volk wederom gezegend te hebben; dewyl de ambagten niet stil waeren, en de menigvuldigheid van levensmiddelen beschafte genoegzaam het brood aen den behoeftigen, zoo dat men mogte vraegen, of nu wel iemand weer zou om steelen denken? jeder moeste besluyten van neen; niet meer vreezende dat men weer zoude samenrotten; ja met de verrotting van de beenderen der *geëxecuteerden* scheen alle dieverye onder eenen eeuwigen grafsteen gesloten te zyn.

§ IV

Den Wolf wel zyn haeiren, maer niet zyne natuer vergeetende is eene afschetsing van de ondeugende in overmaeze, want of men eenen vos of wolf tam maekt behoud hy egter de greepen van zynen aert, en of men de dieverey nu eenigen tyd vergeeten hadde, zy stak toch weer het hoofd op, te meer dewyl nog al eenige der ouden leefden.

Men begon dan weerom aen te werven, men rottende weerom, en pogde het oud broederschap weer aentekweeken.

‘Er wierden eenige diefstallen begaen te Geleen by de Juffrouwen *Gardens*, te Puth by Walraeven, by den Heer pastoor van Beigt en op meer andere plaetzen. Maer men oordeelde nog niet dat het land weerom met zulke bende vervuld waere, denkende een jeder dat het graefschap Geleen, de Heerlykheyd Schinnen en weinige andere dorpen van de zoo genoemde onderbanken alleen ontvonkt waeren.

Den Heer G. en den Heer D. P. wierden opgegeeven als hoofden of Capiteynen dier bende. En eenige, by geval ondenkt zynde, wierden in 1751 en 1752 geëxecuteerd, zynde alleen inwoonders van Geleen, Spaubeek, Schinnen, en twee van Merkelbeek.

Den Jonkheer G. stierf inde gevangeplaets en den Heer D. P. had zig met de vlugt beveyligd en hiermede was wederom voor eenen korten tyd dit treurspel geëyndigd, het geene de anderegeene geringe reden van blydschap gaf, dewyl zy agter de Gerdynen *schena muta* hadden kunnen speelen, ik zegge, dat zy wederom voor eerlyke luydens passeerden, welker naemen vry dikwylder als eens op op het *protocal* gemeld waeren.

Benevens de bovengemelde Dorpen, hadden de Guylikers uit het ampt Sittard ook eenige gevangenen nae Guylik opgebrog, maer die in de hegtenisse niet stierven waeren de gelukkigste; dewyl zy toen ter tyd eenen goeden *Exculpator* hadden, en boven dien de rechters niet zeer bloedgierig waeren, (eene deugd deeze

heeren schynende aangeboren te zyn) en diensvolgens nae een onderzoek der zaeke won den *Exculpator* het proces, en men liet de gevangen leevende nae huys gaen.

§ V

Indien wy ons erinneeren de algemeene straffen over Israël ten opzichte van den heymelyken dief Achan, dan zien wy ook hoe de dieverey aen den almagtigen mishaege; en diensvolgens mag men besluuten dat in 1769 en 1770 den Alderhoogsten zynen straffenden arm over onze landen had uitgestrekt; wy wierden bestormd met de sterfte van 't hoornvee; zy overviel, in 't begin des jaers, Herle; in Mey Schinveld, Spaubeek, Schimmert, Meersen; in November ging zy over tot Hoensbroek, Schinnen en zoo voorts waer men kwam, vond men den Landman in duyzend anksten, den eenen vol vreeze voor zyn gezond vee, en den anderen vol droefheyd over zynen schade en groot verlies.

En dewyl allen raed vrugteloos was, gebood den hoogen Souverainen raed van Braband binnen Brussel by plakkaerten al het hoornvee in de besmette stallen te dooden, en op eene zekere diepte in de aerde de delven. In 't Hollands; Guyliks en Bergs territoir weird de zaeke God en den landman bevoolen gelaeten. En gelyk men zegt dat zelden een ongeluk alleen komt, zoo was ook de ziekte van 't hoornvee verzeld van andere plaegen; eene overgrootte duerte van graenen stelde den armen landman in eenen erebermensweirdigen staet; in de landen van overmaeze wierd een vat rogge zeven Schellingen betaeld en in juni van het zelve jaer 1771 koste een vat rogge acht, en een vat terwe tien Schellingen.

Hoe zugten toen de huysgezinnen, waer van den Vader s'daegs maer eenen Schelling verdiende tot onderhoud van vrouw en kinderen, en dit was juyst het voorworp van den Steelzugt der ondeugende officieren der bende, hebbende de geleegendheid om met meer gemak hunne *Complicen* te vermeerderen, indien de Godsvoorzienigheyd, verdried hebbende in die boosheyd, die wegen niet geopend had, waerlangs men deeze bende kost ontdekken.

§ VI

Ik hebbe zoo even den dief *Achan* aengeraekt, en my dunkt dat het niet onäengenaem zal zyn, die gescheidenis een weynig uyt te breyen om natespooren, hoe zyne dieverey ondekt is. Josuë den Veldöversten van Israel gevoeld hebbende de straffende hand Gods over alle het volk, viel met geheel Israel voor de arke des Heere biddende en smeekende, om de oorzaeke te weeten waerom zy van hunne vyanden verslaegen wierden. *En den Heere zeyde tot Josuë*, dat het waere om eene dieverey, die eenen onder 't volk hadde begaen. God heeft ten dien eynde aen Josuë geboden al het volk te doen vergaderen, en van geslagt tot geslagt te doen het lot werpen om te vinden, in welk van de twelf geslagten den dief was, en het lot viel op het geslagt van juda; Dit geslagt, van Familie tot Familie voorkomende, vond men de Familie van *zabde* pligtig; deeze Familie van huys tot huys geloot hebbende, viel het lot op het huys van *Achan*, terstond bekende *Achan* zyn misdaed, zeggende: *waerlyk ik hebbe gezondigd tegen den Heere* en zoo hebbe ik gedaen.

De Rechteren het *Corpus delic.* onderzocht hebbende, en het gestoolene gevonden zynde, hebben den dief met zyn geheel huysgezin ter dood veroordeeld.

Zie daer hoe wonderlyk God, ten zynen tyd, de geheymste boosheden ondekt en aen jeders oogen bloodstelt, want alhoewel den zondaer meent en zig vleyt dat zyne euveldaeden zullen bedekt blyven, om dat hy die eens of meërmael zonder straffe geploogen heeft; egter is zyne meyninge zonder grond, en men kan zig, om hiervan een voorbeeld te hebben het Spreekwoord erinnern, *de kruyk gaet zoo lang te water, tot zy den hals breekt*, en even zoo is het gegaan in de landen van overmaeze in 1770.

Nae de laetste executiens van 1752 was jeder weer gerust, denkende het kwaed uytgeroeyd te zyn, en nu te kunnen den vrede genieten: maer neit lang was men veylig. In 1756 tusschen 22 en 23 van Oogstmaand s'nagts ondervond Sr. Walraeven in den maesband omtrent stein geleegeen, niet verre

van Stokhem en Masyk, langs de maeze, dat de dieverey weêr stoutmoedig de hoornen opstak.

Over de maeze waeren kort te vooren nog eenige inbraeken gebeurd recht over Berg op den maeskant. By Sr Kusters Burgermeester te Stokhem hadden de dieven op eene nagt den winkel bestolen; en hier meede kwam het Spel weêr aen den gang, en de dieven gingen weêr gerust voort in hunnen handel, tot ze eyndlyk gevat wierden, het geen het vervolg breedvoerig zal doen klaer worden.

§ VII

Gelyk wy betoond hebben dat deeze bende haeren oorsprong en begin genomen heeft uyt vreemde en uytlandsche deugnieten, zoo is zy ook altyd met uytlandsche vermengd geweest, waermeede zig de inlanders hebben zoeken te dekken, en even dewyl het als eygen aen dit land schynt, dat zig alle verloopene hier veyliger als elders verschuylen, zoo zag men in 1754 weerom het smeulvuer uytflakkeren. Eene bende vertoonde zig weer, bestaande in schoon, jong, robust man en vrouwvolk en alhoewel zy hunne schuytplaetzen door het geheel land hadden, egter was het grootste rot in de heerlykheyd Schinnen, te Beek, in de Heek, en by den afdoender op den Lommeleberg, binnen de Heerlykheid Schaesberg. Zy waeren wel gekleed vol geld, en wel voorzien van geweer, hunne nagtkwartieren hielen zy op de pagthoeven, en by den dag kookten ze agter haegen en struyken. Zy waeren stout en onbeleefd, gelyk alle baenstroopers, zy hadden ook kennisse met jooden buyten de kennisse die zy hadden met de christenen in alle plaetzen by nae van Nederland.

Deeze vagabonden hebben op verscheide plaetzen veele dieveryen begaen, en ik kan den lezer verzekeren, dat ze meede lidmaeten der bende waeren en meede pligtig aen de inbreuken by Sr. Tiesschen in het Aretzenhout tusschen 22 en 23 Juny 1760, in 't zelve jaer 8bris in de Kerke van oudvalkenborg, s'nagts tusschen den 15 en 16 Meert by de Eremyten op den Schalsberg by Valkenburg, alwaer zoo groot getal by elkanderen was, dat het onbegryplyk is, uyt welk inzicht zoo groote meenigte dieven daer vergaderd waeren: Egter zal ik dae af in het vervolg, op zynen tyd een waarschynelyk bewys geeven.

Deeze landloopers, zynde ten minsten dertig in getal zonder het vrouwvolk en kinderen, wierden eyndelyk opgevolgd en beschreeven van de kanten van Vlaenderen, en moesten diensvolgens de landen van overmaeze verlaeten en tot zekerheyd van hun leeven op een ander verhuizen.

Drie hadden egter eene haestige dood gehad den eenen onder de handen van den Scherprechter van Maestricht, en twee onder de

handen van Tilborg, Joost van S. wierd te Meersen gehangen, Susken N. te Schinnen, en den zoo genoemden Pannenduyvel te Kerkroede.

Zy waeren hunne makkers getrouw gebleeven, niet veel van de bende ondekkende, en alhoewel zy hier of daer eenen vagabond verklapten, zoo vergaeten zy nochtans willens de ingezetene.

Eenige deezer zyn geexecuteerd in s'Hertogenbosch, waer van ik juyst de naemen en den tyd niet stiplyk weete; de overige verspreyden hun, en een gedeelte jooden wierden te Luyt gehangen.

Eene joode uyt de Heeke, met naeme, Nathan is gehanen te Beringen in de luyksche Kempen. In 1773 is te Amsterdam gehangen eenen Goesman G. met Jacob en Simon, zyne broeders, insgelyks Frans S. eenen kwakzalver, en Bastiaen W. Gilis, Barend een Levi Moses *alias* lipje topje, drie jooden en by deeze Jan Hendrik N. Geboortig in het Osnabrugge.

Ik geloove niet dat het ontydig kome, hier iets van deeze vagabonden te verhaelen, om daer door aen eenige eygenzinnige het vooroordeel te beneemen, waer by zy niet kunnen begrypen, dat deeze bande zoo groot zoude zyn, dat ze zig zou uytstrekken in andere landschappen en Provincien.

Waeröm zoude het doch ongelooflyk zyn, dat deeze bande in andere landen zoo wel haere correspondenten hadde als hier te land? kan men wel de onmoogelykheyd vaststellen? zyn ze niet in staat op een ander te doen, het geene zy hier gedaen hebben? konnen zy hun niet voegen by deugnieten van andere landschappen, gelyk ze hun vervoegd hebben met de ingezetene van de landen van overmaeze?

Dit te loochenen, dunkt my tegen de klaere waerheyd te stryden, en dit niet te gelooven is eygenzinnigheyd. Ik ben zeker en ik kan den leezer verzeekeren, dat den hoofdman van deeze bende K., voor dat hy in hegtensisse was, eene groote correspondentie gehad heeft, en menigvuldige brieven wisselde aen de postkantooren van Sittard, Maesyk, en Aeken; maer hy

naeuwlyks in hegtenisse zynde, was deezen brievenwissel teffens ingehouden; en alhoewel my onbekend is welke deeze *Consulten* waeren, egter weete ik gewis dat de zaeke zeer *suspect* was.

§ VIII

Myne meninge was om eerder tot de bande van onze tyd te komen, maer dat ik een luttel opgehouden hebbe was om de Chimeer of het Hexenproces, het geene de eygenzinnige maeken, te vereydelen, te meer om aen de eenvoudige weireld eenig licht te geeven, dat de Rechters wel geoordeeld en hun ampt gerechtig gekweeten hebben. Om dan het stuk te vervoorderen keere ik weer tot den dief Achan.

Gelyk de dieverey van Achan op eene wondere maniere, gelyk wy gezegd hebben, was aan den dag gekomen, zo is het ook verwonderens weirdig dat de bande door eenen Jongen ondekt is, op de volgende weys.

Eenen Jongen van agtien jaaren, woonächtig te Ubagh in 't land van 'sHertogenraede, geboortig, nae myne meeninge te Aaken, genaamd Joseph Keyzer door aanraaden van eenen zekeren Pieter M. Zadelmaaker tot Ubagh, die hem ook vergeselschap had, stal een schoon jong peird in 't zelve land, en brogt het omtrent Guylik, om het te verkoopen. Men volgde het peird met den dief, en wierd by Guylik ondekt 'er waaren getuygen, die deezen Joseph in gezelschap van den Zadelmaaker met het peird gezien hadden, en diensvolgens wierd daaröver van den Rechter van Ubagh de noodige informatie genomen, en eyndlyk den goeden Joseph in hegtenisse gesteld.

Men had geen agterdenken dat Joseph eenen ledemaat zou zyn van de bende, en uyt dien hoofde wierd hy enkelyk aengaende het steelen van het peird ondervraagd; maar zie hoe wonderlyk dat God in zyne schikkingen is en hoe hy deed ontdekken, het geene zoo langen tyd verborgen was geweest. Deezen Joseph maakte niet ailen kenlyk zynen maat in 't steelen van het peird, maer hy begon eene groote meenigte dieven op te haalen, en wie hunne hoofden waaren, wegens de samenkomsten, en van de diefstallen die zy begaan hadden, en dit met zulke omstandigheden, dat den voorzigtigen rechter genoeg koste van de waarheyd zeker zyn.

Den Haemmaeker wierd ook gevangen, die op den zelven toon sprak gelyk den Jongen, maer het wonderlykste van al, het geen hier niet mag agtergelaeten worden, is, dat eenige medepligtige, die naderhand ook gehangen zyn, Joseph met den Haemmaeker mede hebben helpen overtuygen, onder andere, was'er eenen zekeren Leonard L. van Ubagh die wel durfde zeggen. *Myne Heeren zyt voorzigtig, want deezen Jongen weet meer als gy u zoud inbeelden.* Willem R. van Ubagh, die daar naar, gevangen zynde, de hegtenis ontkwam, sprak het zelve, en was mede getuigen tegens Joseph. welk inzicht deeze daarin gehad hebben is onzeker.

Doch ik weete, als eens eene vergaeding onder hunne principaalen gehouden wierd in een zeker huys te Merkenstein, *conferentie* hebbende over de *detentie* en gevangnisse van den Jonge (zoo noemden ze Joseph K.) dat eenen van hun zig daaröver uytgelaeten heeft, dat men zulke Jongens, die den mond niet houden konden, onder de *Compagnie* nam, en dat zulks den grootsten misgreep was en eene domme onvoorzigtigheyd, waardoor de geheele zaeke konde ondekt worden.

Baltes K. en Marrie N. waeren toen van gevoelen, dat men den schork Joseph den Jongen met geweld zoude uythaelen, en hem dan uyt de weireld helpen, en van dit zelve denkbeeld waeren veele andere.

Eenige in die schoone vergadering vonnisten, dat men de beste gelegendheyd hadde om den Deugniet den Jong met gift uyt het leeven te maeken, dewyl het aen de wagt toegelaeten was met Joseph te spreken en hem een glas brandewyn te geeven, het geen men met rattekruyd zou vergiftigen, of met nog sterker gift, het geene hun den *Chirurgyn* K. wel zoude ter hand bezorgen. Leenard L. met eenige andere waeren van andere gedagten, en zeyden dat men de zaeke stil moeste laeten berusten; want hoe meer men den drek roeren zou, hoe meer hy zou stinken; den jongen zou wel zyne muyl houden, en den Rechter had geene oorzaak om hem anders als van het peird te ondervraegen; hy met nog andere zoude daerby getuygen, dat den zelven ook eens

op eenen Zondag, Kermisse te Ubagh zynde, in een huys was ingebrooken, en aldaer eenige weggen en vlaeyen gestolen had; daer meede zou den Rechter wel te vreedden zyn, en den jonge haastlyk zyn recht doen, het zy hangen, of geezelen en brandmerken en uyt den lande verbannen. Voorders wierd hier beslooten, dat zig inmiddels, meester Pieter M. den Haemmaecker zoude *absenteeren*, en wyl hy eenen Guyliker was, oordeelde men dat hy in zyn vaderland het veyligste zou zyn. *Ergo fiat Conclusum est.* den raed was goed en wierd, egter onder eene kleene *protestatie* van eenige, aengenomen, en daer mede was de *Conferentie nebulonum* geëyndigd. Onderwylen ging den Rechter voort in de zaak te onderzoeken, en men oordeelde niet noodzakelyker als ook meester Pieter te hebben, hy word dan ter *Requisitie* in 't Guyliks gevangen, en 't Geregte van Ubagh overgeleverd.

Toen zaten de Heere Nagtdieven met de handen in 't hair; en begonnen ankstig te worden dat het geheel spel mislukt was, hier toe beraemden zy alles te tenteeren, dat joseph, die alles gewillig bekend hadde, het zelve zoude wederroepen; maer joseph bleef standvastig, ja, vreezende dat men hem door gift zou om het leeven brengen, vermaende hy zelf den Heer Schout van Ubagh, van wel voorzigtig te zyn en zorg te draegen, dat hem geenen vergiften drank of spyze zou gegeeven worden;

Myn dunkt dat deeze ontdekking zoo wel als die van Achan moet als een wondere Godschikking aangemerkt worden.

§ IX

Den Haemmaeker van Ubagh geapprehendeerd zynde, wierd *geconfronteerd* met den jonge, aengaande het steelen zoo van het peird als anderzints, bleef hy in *negativis*. Hy was van zulke boosheid, dat men alle graeden van tortuere moeste aanwenden welk alles te vergeefs. Toch eyndlyk in zyn zelven geroerd zynde, bekende hy en ondekte alles, men kan zig licht verbeelden, met welke verlegenheid zyne *Confraters* aengerand wierden, te meêr als men nog al eenige begon te vangen, en zy wenschten wel den eersten raed gevolgd te hebben, voorgeslaegen in de onlangs gehoudene vergadering te Merkstein, maar het was reeds te laet.

Den Rechter onderwyl oordeelde, vermits zoo veele boeren schelmen waaren, dat zy de wagt by de *gedetineerdens* niet meêr mogten aan de ingezetene vertrouwen, diensvolgens wierd eene *resolutie* genomen van aen 't Hof van Brussel eenige Keyserlyke *invaliden* tot Limborg te vraegen, *geaccordeerd* zynde kwamen'er 8 à 10 om op den burg te 'sHertogenraade, de wagt te houden.

Dit raedsbesluyt en des zelfs voldoening gaven terstond agterdogt en eene groote verstoornis onder de pligtige, zoo dat'er veele, met het haezepad te kiezen, hunne pligtigheid openbaar maakten andere konde men in de tronie afzien, dat ze ruyge schaepen waeren, ja hunne gewissen lieten hun niet meêr toe hunne zaak zoo bedekt te houden dat men niet kost aan hun spreken hooren, en aan hunne ongerustheyd afzien, dat ze jets op de lever hadden; en ik geloove zeker dat ze niet zeer zagt meer op hunne bedden lagen.

Wat nu in deeze omstanden begonst? vlugten, vrouw en kinderen, land en zand te verlaeten is pynlyk, en bovendien voor dief passeeren is nog harder, dewyl'er eenige, doch niet veele, altyd voor eerlyke luyden aengezien waeren geweest.

Het uysterste wierd gewaegd. 'er waeren'er nog veele, die in voorige tyden gelukkig waeren door 't gevaer gekomen, wat

zouden deeze beter gedaan hebben als de kans nog eens te waegen, zy mogten nog eens het geluk gehad hebben van verzwegen te blyven of ten minsten niet gevangen te worden-

Andere maekten by hun zelve dit besluit: *'Er zyn zoo veele die het waegen, waeröm zoud gy loopen gaen, wy hebben ons immers beloofd getrouw te zyn en niet te verklappen.*

Egter heeft dit menigen bedroogen, want eenige nu het houte doodsbed opklimmende beklaegden hun van niet de vlugt genomen te hebben, niet eens denkende, dat God hun van de gedagte beroofd hadde, en vergeetende dat God den straffer van alle kwaed is, die wel dikwils de straffen uytsteld, maer wiens regtveirdigheyd de straffe niet kan kwytschelden, indien den zondaer zonder boetveirdigheyd in zyn kwaed volherd; en dus stirven die ongelukkigen den eenen voor en den anderen naer in het aenzien huner makkeren, die egter niet eens dagten om hun door de vlugt te beveyligen, tot dat zy op hunne beurten ook al gevangen en gehangen wierden. Maer om tot onze begonne zaak te komen. Het ging zoo verre dat men nu dien nu deezen op den burg te s'Hertogenraede gevangen brogt, hiertegen zoude die schelmsche bende nog iets getenteerd hebben, om hunne gezellen te verlossen, indien niemand onder hun geweest was, die dat niet wilde toelaeten, egter is het stuk niet geheel in verstek gebleeven. op eene nagt in 1770 heeft men, in 't laetste van den zomer in 't stedeken een groot tumult gehoord, vermengd met eenige scheuten, en het was op de wagt gemikt: maer onze braeve Keyzerlyke helden, die meermaelen vyandyken polver gerooken hadden, gaven zoo fraey vuer, dat de knevelaers op de aftogt dogten, en zig eylings weg pakten. De burgers, goede schutters zynde, kwaemen ook overäl in de Vensters om de wagt de helpende hand te leenen, indien het noodig geweest waer.

Dit mislukt zynde, waaren'er eenige bedagt op eenen anderen middel om hunne kameraaden te verlossen. Pieter P. en Leonard L. met nog eenige andere van Ubagh stelden eens voor aan Sr. den Chirurgy K. dat men 'snagts zou het stedeken in brand steeken; Sr. K. die in 't stedeken woonde, geviel dit beraed het

weynigste, en scheen daeröver heel onsteld te zyn. Hy zeyde eyndlyk, dat men op de gemeene en oude vergaderplaets, te weeten op St. Leendersberg, eens daeröver in een nagt zoude saemen koomen, immiddels hy nu geen tyd had; en dat hy eens by hun zou komen in den IX om verders te spreken, en daaröp gaf hy zyn peirdjen de spooren, en wenschte hun eene zoete nagtrust, Kort daarnae, den juysten tyd my ontschooten, dunkt het my geweest te zyn omtrent het laetste van novemrber, kwam den Chirurgeyn, hunnen hoofdman, by een gedeelte der kopstukken van de bande, en men sprak'er serieuselyk van eenen middel om de gevangene te verlossen, op dat de heele *affaire* verstuyt zou worden. *ja*, zeyde den præsidet *wat zoud ge dan doen?*

“Wy weeten eenen middel, zeiden ze (eenige onder hun, die een waerschyndlyk daeröver te voeren bedogt hadden) de geheele magt, zoo verre het mogelyk is, zullen wy doen vergaëren, alle wel gewapend deeze zal men in stilte leggen in de weyden, moeshoven enz. omtrent den borg, en als wy de Burgers maer uyt het steedjen hebben, zoo zullen wy den burg haest ingenomen hebben; met de invalieten zullen wy wel geworden, en wat de sleutels aengaet, dat weet gy lieden wel, van wie wy die zullen bekomen, en die ons niet geweygerd zyn. Om nu de Burgers uyt het steedjen te krygen, is deezen middel. Wy zullen eene alarm veröorzaeken. Iemand van ons zal in den Assden of in den Hoender, (deeze dorpkens zyn vast aan 'sHertogenraede gelegen) een huys of schuure in brand steeken, en vermits wy daar ook niet zonder makkers zyn, zoo zullen wy deeze daaräf te voorens verwittigen. Deeze terstond rumoer maekende, zal alle volk van Raede uytloopen, wy zullen den burg bespringen en inneemen, de invalieten insluyten en de gevangene verlossen.”

Wat dunkt u, geliefden leezer van dit besluit, en beraeming? inderdaed zy schynen uit de werken der oudste helden genomen te zyn, 't is bynae eene krygslust, die den veldöversten der Israëlieten gebruykte, en die ze uyt de heilige bladen schynen geleerd te hebben. Indien deeze kwanten nog langer in *practyk* gebleeven hadden zy zouden mogelyk nog al vreemdre zaeken uytgevonden hebben, het was zeker fyn en loos overleyd en alze

het zoo in 't werk gesteld hadden, ik twyffele niet, of het zou hun gelukt hebben

Wyzer tans en voorzigtiger is den Heerscher der gemoederen, daer hy de uytwerking van het overleg van den mensch verëydelt, en door zyne ongeschaepe rechtveirdigheyd het schepsel wegens zyne boosheyd veröordeelt, en straft.

Sr. Joseph K. den *Chirurgyn* misraede dit werk, zyne reden was, dat men daer door zoude aen den dag brengen dat de bande sterk was, en ten anderen. Iemand gekwetst wordende, de zaeke dan veel arger zon zyn. Hy zeyde daer benevens uyt het *sisthema* van den *Exculpator* van Guylik, dat een eerlyk man van geene honderd schelmen, *qua tales* konde overtuygd worden, en wylze altyd voor eerlyke luydens gepasseerd hadden, dat hun den Rechter zoo licht niet kon vangen. Jae, zyde hy in vollen yver, gy belooft immers liever alle tormenten uyt te staen, als een woordje te bekennen dit was eenen goeden troost, en hiermeê maakte zig een jeder weêr na huys of jevers waermen met eenige pinten brandemoris den schrik deed afzakken.

§ X

Eene kwaede gewisse is als eenen baffenden hond, die den mensch dag nog nagt gerust laet, en die hem ook den gerusten slaep onderbreekt; die hem in het grootste vermaek opvolgt en alle wellust met bitterheeden vermengd, die hem in de gedagten eene geduerige vreeze invout, en uysterlyk doet toonen, dat hy eenig kwaed in den boezem draegt, dit bleek in 't land van s'Hertogenraede, want dewyl men daer en byzonderlyk tot Ubagh en Merkstein in 1771 niets anders hoorde als van vangen onder welke gevangenen ook was eenen Baltes K. schoenmaker tot Merkstein broeder van den *Chirurgyn* Joseph K. woonächtig tot s'Hertogenraede, zoo was evenwel nog geene *suspicie* ten opzichte van den gemelden *Chirurgyn*, vermits dat het gemeen weezen wel wiste, dat Baltes nooyt veele deugd bezeeten had. Baltes K. stierf op de tortuere zonder jets te bekennen, zyne huysvrouw Maria N. was niet veel beter aen het klappen als haeren man; zy had in de goede weeke het geluk gehad van uyt te breeken, of om beter te zeggen van heymlyk uytgelaeten te worden, vermits het gat in den tooren, waer door zy zou uytgebrooken zyn, zoo kleen was, dat geenen mensch daer door kunde uyt kruypen, nademael Mary een zware dikke vrouw was.

Waer dat Mary gebleeven is heeft men nooyt gehoord, zy was eene Vrouwe als een man en alze mee uytsteelen ging, trokze mans kleeren aen.

Den *Chirurgyn*, met wien ik bekend was heeft my eens met weenende oogen geklaegd, over zynen broeder Baltes, dat hem de traenen over de wangen rolden, en in deeze woorden uytbrak: "Ah! ik hebbe zoo lang geweeten dat den Schelm niet deugde, en daeröm heeft hy in twee jaeren tyds niet durven onder myne oogen komen; wat my aengaet ik maek 'er niet met allen uyt, al word hy ook gehangen, maer ik beklaege myne arme vrouw en kinderen, het is hard voor een eerlyk man, als ik ben, en die weegens myne professie by groot en kleen moet komen."

Hy hadde den schelm agter den mouw, en ik geloove dat hem zyne gewisse de traenen uytperste.

In den maend Juny en July begon een algemeen gerugt te komen, dat den *Chirurgyn* K. den Capiteyn was van de bande; hy wierd ongerust, en joeg met zyn peirdje dan nae dien, dan nae deezen Advocaet om raed en *advizen*. De meeste hadden hem geraeden dat hy zyn leeven door de vlugt zou beveyligen, maer dit wilde hy geensints doen tot dat hy eyndelyk gevangen wierd in oogstmaend, komende s'morgens in zynen nagtrok uyt de Kerk, hy was gansch bedaerd spreekende geen goed nog kwaed woord, en zoo wierd hy op den Burg in de boeyen gesmeeten.

In het verhoor komende kan men zyn antwoord op de vraegen zonder het zelve gehoord te hebben, gemaklyk afmeeten, te weeten dat hy betuygde van alles, dat men hem vroeg, niet een enkel woord te weeten. Met andere *geconfronteerd* wordende sprak hy altyd met een vriendlyk weezen den *Confrontant* aen, beantwoordende de vraegen zonder eenige stoornisse of oploopenheyd, tot jeders groote verwondering.

De *Proceduere* tegens hem ging voort en men *decreteerde* de strikte *examinatie* of *Tortuere*. die tot drie ryzen herhaeld zynde, hoe wreed zy was, hem niet tot het bekennen heeft konnen brengen; Eyndlyk is in 1772 den 22 April het doodsvonniss tegens hem gegeven. In dit vonnis wierd nog gesteld, dat men, eer hy zoude gehangen worden, nog eens zoude de *tortuere* aenwenden. Dit wierd hem voorgelezen en terstond begon den scherprechter de *Tortuere*. Ten opzigte van zyne gewisse en zaligheyd was hem eenen Jesuiet Pater Zunder gegeven, deezen hadde s'morgens alle kinderen van 's Hertogenraede vergaederd om ten tyde der *Tortuere* in eene nevenkamer tot beternisse en bekeering van den zondaer te bidden, maer te vergeefs; hy heeft niet een woord willen bekennen, en nae dat hy eenige ueren aen de wip of stroppaede, met zwaer gewigt aen de voeten, gehangen hadde, en den Rechter ziende alles vrugtloos te zyn, wierd hy afgelaeten, en aen den Biegtvader overgegeeven; zoo haest hem den Scherprechter ontbonden hadde, brak den *Chirurgyn delinquent* in deeze woorden uyt.

“Myne Heeren, hebt gy nu voldoening genoeg? anders neemt my, en kapt my van lid tot lid en werp my zo op dit vuer, zoo zult ge

zoo weynig van my weeten, als ge tot nog toe vernomen hebt". Hier mede ging hy uyt de tortuerplaets naer de nevenkamer, alwaer de onschuldige kinderen aan't bidden waeren, *geassisteerd* zynde van Pater Zunder.

Overweg zeyde hy "maer, Pater, mag ik wel nae uwen naem vraegen?" den Pater antwoorde "ik ben Pater Zunder" God, zeyde Sr, "dan zyt gy wel by my gekomen ik ben eenen grooten zondaer" waeröp den Pater hem in viel met eene geestelyke vermaening, juist op dit propoost passende.

Den grooten zondaar, gelyk hy zig zelf noemde in de voornoemde kamer, komende, viel hy op zyne kniën, zyne beyde handen uyttrekkende, en voegende zynen oogendienst met het gebed der kinderen; vandaer wierd hy in zyne gevangen plaets gebrogt, waar hy bleef tot den dag van *Executie*, geduerig bezig zynde met Pater Zunder over de reyze nae de eeuwigheyd.

Den Pater, een geleerd en wys man zynde, stelde hem alles voor, het geene die gelegenheyd verëyste, maer meester K. liet zig stillekens hangen zonder te zeggen dat hy schuldig of onschuldig was; alleen in de ladder op te klimmen, beefde en sidderde hy, beveelende zyne ziele aan den Heere, en onder de woorden, *Jesu dir lebe ich, Jesu dir sterbe ich*, wierp hem den Scherprechter van de leeder.

§ XI

Indien men van eene zaeke juist oordeelen wil moet men zig niet laeten van eenen valschen schyn de oogen verduysteren, want omdat eenen nae den uytwendigen schyn heylig gestorven is, moet men hem daeröm heylig spreken? om dat eenen gehangen word zonder schuld te bekennen is hy daeröm onpligtig? maer om wel te oordeelen moet men de proeven oplossen die voor eenen rechtveirdigen en voorzigtigen Rechter gepleyt zyn, en volgens welke het vonnis uytgesprooken is.

Over onzen gehangen *Chirurgyn* waeren de oordeelen verschillende, byzonder onder 't gemeen. Die van de bande, waeren grootelyks verheugd, dat hunnen Capiteyn zoo goed zyn woord gehouden had, en men begon hem als een martelaer van de familie uyt te roepen. De Vernuftige oordeelden dat men niet zoo haestig met de *executie* zou hebben moeten geweest zyn, uyt reden, dat hy, van zoo groote menigte overtuygd zynde, mooglyk tot inkeer zoude gekomen zyn, en de zaek eens zou hebben ondekt; en diensvolgens had men hem, al waeren het ook nog eenige jaeren geweest, moeten gevangen houden.

Om de lichtgeloovende hun verkeerd oordeel te beneemen moet ik tans nog jets verhaelen, het geene teffens het oordeel der beschaefde zal handhaeven en zeker maeken.

'sMorgens op den dag van *executie* kwam den zeer voorzigtigen Heer Hoofdschoud van 'sHertogenraede by de andere gevangene, van welke den *Chirurgyn* overtuigd was, en zeyde hun jeder in 't byzonder: "ziet, gy weet dat gy mede den *Chirurgyn K.* overtuygd hebt pligtig te zyn, jae het hoofd van de bande integendeel zegt hy zig geheel onschuldig te zyn; daarom denkt wel wat ge doet, het is nog tyd; hy moet van daeg sterven; van deeze schandelyke dood zyt gy de oorzaeke, by hoeverre hy niet pligtig is, gy kunt nooyt zalig worden."

Den eersten van hun zeyde: "Myn Heer, als ik van daeg met hem moeste sterven, zoo zoude ik niet anders kunnen zeggen, als dat hy zoo pligtig, en meer pligtig is als ik, daeröp wil ik leeven en

sterven” den tweeden zegt: “let'er eens op, het schelmken zal zig laeten hangen zonder een woordje te zeggen, het zal den eed stantvastig houden, gelyk het ons geleerd en onderweezen heeft; van gelyken spraeken ook alle andere gedetineerdens, en eenige beklaegden hun nog, dat zy hun van hem tot de bande hadden laeten vervoeren, wat zou men nu van de onschuldigheid van onzen onnoozelen meester K. oordeelen. Evenwel wil ik hem nae zyne dood niet met myn oordeel belaeden, dewyl hy reeds in de vierschaer van den eeuwigen rechter gevonnist is.

§ XII

Myne meninge is nooyt geweest om jets op te haelen, het geene tot spyt of droefheyd zou verstreken aen de familien, die het lot hebben gehad van onder hun *geëxecuteerdens* te hebben. Ook heeft niemand reden van zynen evenmensch daeröm te veragten want evengelyk een aanzigt hoe schoon het zy, toch wel een sprotje of vlek heeft, zoo zyn ook de familien, die, hoe eerlyk en voortreflyk zy zyn, al eenige hebben, die hun tot droefhyd zyn. En als men't stuk wel inzielt, is het eene groote dwaeshyd zig aen vagabonden en ondeugende te laeten geleegeen zyn. Zyn niet Vorsten en Koningen geweest, die luiden van hunne familien hebben doen op publyque Schavotten om het leeven brengen? ja zelf men heeft reden van het een geluk te rekenen, dat men het kwaed van de terwe wegneemt, en dat de familien gezuiverd worden. en wie weet wat ons nog kan overkomen, wy hebben by geluk nog groen gras op het veld, en wy zyn tans onzeker of het niet haest zal verdorren, jae de eerlykste familien zyn het meest aan zulk gevaer onderworpen. Maer indien men van myn denkbeeld niet wilt worden, zoo gelieft men het vaers op den schoorsteen te Neurenberg te leezen, zeggende.

Vind men in uw stam geen' Hoer nog dief, nog guyt.

Veeg dan, als gy kunt dit Schoorsteenveêrsken uyt.

Ik betuyge dan nogmaels, dat ik geen ander oogwit hebbe, als de droevige geheugenis, tot bekeering van die, welke nog overgebleeven zyn, en tot schrik die hun doet zien hoe tydlyk en eeuwig gevaerlyk het is, zig niet met alle vleyt van de kwaede gezellen af te houden; en te zaemen, hoe gerust hy leeft, die jeder het zyne kan laeten, en zig met het zyne hoe gering het is, vergenoegd houd.

De naemen der geëxecuteerdens, hier zullen de volgen, staen 'er niet, om hun uytgestaene straf te vergrooten, maer om aen de laetere tyden zoo veel te meer indruk te geeven, en hun te doen grouwelen van zulke bande. Ik doe het immers met groote droefheyd des herte, en zoo dikwyls als ik aen hun denke,

wensche ik hun de eeuwigduerende ruste, en om te meer van eeräffnyding bevryd te zyn, hebbe ik alleen de voornaemen en de eerste letter van den toenaem hier gesteld.

Dit toneel wierd in het jaer 1771 geopend door twee van Merkstein den zevende van wynmaend; deeze wierden opgevolgd den 15 dito van negen van Ubagh, en nu was het momäenzigt afgetrokken, en de heele bende was ondekt in't land van 'sHertogenraede.

*Naemen der geëxecuteerdens in het Land van 'sHertogenraede
beginnende den 7 8ber 1771*

Arnold Z vulgo den knob	Hans Henderik H.
Joannes Pieter K.	Leonard P.
Niklaes R Junior	Joseph K. van 'sHertogenraede Kapiteyn.
Ruth S.	Cornelis D.
Pieter P.	Leonard D.
Christiaen T.	Zander R
Philip Ez. deezen Philip Ez. was vreemd uyt duytsland, van eene schoone familie, tot Merkstein ongelukkig aengekomen.	Hans Simon N.
Pieter P.	Hans Hendrik V. is aen een been gehangen om dat hy zig zelf had om 't leeven gebrogt.
Willem P.	Albertus S, Joannis Math. S., Willem S., This S., neven en gebroeders
Gabriel R.	Nikolaes N.
Pieter M.	Willem K.
Leonard L	

Dirik S.

Joseph K. den jonge van
Ubagh.

Wynand M.

Piter M.

Adolf S, Hendrik S.,
gebroeders

Pieter M. den Haemm.

Antoon .S

Geurt P.

Joseph B.

Reinerus C.

Pieter B.

Conrard Cro.

Henderik Joseph Cro.

Willem eenen walschen
bedelaer

Willem M., Mathis M.,
gebroeders

Joannes pa., Gerard A.,
Willem A., uyt de vryheid
van 'sRa.

Mathis M.

Martinus P. Burgemeester
van Merkst.

Hubert C.

Hans Leonard G.

Arnold Es.

Hans Willem Es.

Nys Th.

Pieter Kr.

Reinier E.

Joannes B. alias
klamettemanke.

Hans Willem W.

Willem Hendrik H.

Joannes P.

Joannes Cu.

Ioannes Baptist So.
geboortig in piccardijen

Hans pieter K.

Nys R.

Caspar I.

Christiaen F.

Den laetsten, gehangen den 12 aug. 1776 dezen christiaen F. was eenen jongen mensch en was in 't laetste als van zyne zinnen, en brulde en woelde als raezend.

Binnen de Heerlykheyd Rinborg in het land van s'hertogenraede zyn gehangen.

Mathias H. en Antoon J. alias radestoontje. Martinus N. eenen oudscheepen van aldaer, had zig in de gevangenis met hooy geworgd, en daeröm in hy uitgesleept en aen een been gehangen.

In de gevangenis tot s'hertogenrade zyn gestorven.

Baltes K. Broeder van den Capiteyn met eene buyk 'rabbeling op de tortuere gestorven.

Joannes en Rochus D. gebroeders.

Joannes J.

Nicolaes K den ouden

Nys Do.

Mathis D. Scheepen van Merkstein.

Peter W.

Peter H.

Mathis Em.

Frans Willem W.

Arnold L.

Mathis E.

Joan Antoon W.

Uyt de Gevangenis van s'hertogenraede gevardeerd.

Maria N. gebortig van Schinnen in het land van Valkenburg huysvrouwe

van Baltes K.

Jacobus N.

Leenard H.

Dirrik ja.

Willem R.

Joannes Leenard F.

Dirrik S. weird onder Cautie
los gelaeten.

Pieter ja.

Fugitiven uyt het land van s'hertogenraede.

Anthoon G.

Hans Hendrik Tr.

Pieter Joseph P.

Willem E.

Willem P.

Marten Ja.

Coenraed K.

Willem B.

Joseph D.

Christiaen M.

Baltes H.

Joannes C.

Nys K.

Nys M.

Jacobus Sm.

Nicolaus van d'H.

Hans Pieter Sp.

Nicolaus E.

Leonard Sp.

Joseph V.

Hanspieter Ku.

Dirik Go.

Niklaas Joseph Of.

Joannes Ke.

Deeze *Executiens* zyn gedaen in 't land van s'Hertogenraede onder de Edele gestrenghe Heeren Hoofdschout der Stad en vryheyd van s'Hertogenraede en Simpelveld den Heer W. J. De LIMPENS schout der banke Merksteijn den Heer N. POYCK VAN EERENSTEIN, Droft der Heerlykheyd en banke kerkroede; Den Heer N. Greefkens, schout der Heerlykheyd Ringborg; Den Heer N. CORNELI, en schout der banke Ubagh J. T. A. DE LIMPENS.

Voor den gerechte van de Heerlykheyd Alsdorf zyn gehangen.

Lodewyk L.	Nicolaes I.
Gilis J.	Hendrik P.
Jacobus J.	Ioannes K.
Lambert K.	Mathias L.
Mathis M.	Leonard K.
Joseph D.	Helger P.

Vlugtelingen.

Iohan Hendrik I, Nicolaes H., Hendrik K. schout was aldaer den Heer N. CORNELI.

Zie daer geëerden leezer de uytwerking der zonde, en haer afbeeldzel, het welk gy nog meer begrypt in de geschiedenis van Zeuxes. Deezen, verhaelt Bizinelli P. 2de, kreeg eens in de gedagte van een oud wyf nae de konst volgens alle tekeningen rechtmaetig af te schilderen, zoo haeft zyn werk voltrokken was, begon hy over de aertigheyd van het zelve zodaenig te lachgen dat hem de hertaeder brak, het geene hem nae weynig daegen uyt het leeven rukte.

Is nu de zonde dan niet gelyk aen eene lelyke af beelding, van onzen eygen boozen wil gemaekt? en neemen wy in die mismaking niet eenige welgevallen, die ons in de boosheyd vermaek doet hebben? maer hoe verkeert is de vreugd in misnoeging, als wy gevoelen dat de straffe aen de zonden vastgeketend is, en ons overal opvolgt? dan zien wy dat'er eenen rechtveirdigen Rechter in de eeuwige vierschaer zit, en dan zouden wy wel wenschen den wetgeever die alles beschikt in een goed orden die de natuere zelf onderhoud, geëerden gevolgd te hebben.

§ XIII

De ongodlyke bande nu in het Land van 'sHertogenraede ondekt zynde, was het egter nog eene geduerige stilte dienswegens in het land van Valkenburg; want alhoewel den jonge Joseph K. van Ubagh in de gevangnisse zittende wel met de wagers gesproken hadde, dat Herle en Helerheyde vol schelmen krieden, zoo wist men tot heden toe daeräf nog niets byzonders, te meer dewyl uit 'sHertogenraede weynige waeren, die hunne medemaeten van't Valkenborgs kenden, en die hun al kenden, zweegen, uyt hoofde van dien Duyvelschen eed, die zy geloofden hun tot tot stilzwygendheid te verpligten. Eyndlyk wierd toch van eenige op de *Tortuere* ook al jets ondekt wegens het Valkenborgs.

De zaeke tans te Valkenburg is ten lange laetsten geheel kenlyk geworden. In 1772 tusschen den 7 en 8 December 'snagts hadden eenige, zonder voorwaarden van de overheid der bande, hun verzameld en *gecomplotteerd* om te gaen steelen eenige vrugten of meel, of wat ze zouden kunnen krygen in de Caumermolen niet verre van Herle. Jacobus Ju. die daer eertyds als knecht gewoond hadde, kende zeker alle gelegendheid van het huys, om in de molen in te breeken; het lukte hun zeer wel, en stoulen eenige zakken met vrugten, die'er stonden om gemaelen te worden. Den Molenbaes 'smorgens ontwaekende, komt hem zynen knecht de tyding van den diefstal brengen; den baes zeer ontsteld zynde, onderzocht evenwel naeuw waer zyne zakken mogten gebleeven zyn, en eenige tekens van suspicie gewaerwordende, gaf hy 'er kennisse af aen den Rechter, en verzocht huysvisitatie. Den zelve dag, zynde de feest van Maria ontfangenis, wierd de visitatie gedaen, als de Hoogmisse was begonnen, om het temult te ontgaen, dewyl de meeste in de kerk moesten zyn. Men behoefde niet lange te zoeken, vermits men om trent wiste waer de zakken waeren; men kwam dan met eene kleene wagt ten huysse van mari-catrin D. *alias* de Bus, en men vond de zakken met de vrugten. Gerken of Gerrard D. meende te ontsnappen, maer men heeft hem by geluk gevat zoo ontsteld zynde, dat hy het feyt terstond bekende, daerby nog

zeggende, dat Jacobus ju., joannes S., Peter j. enz. by hem geweest waeren.

Den rechter stelde eenen jood Mores genaemd als Schildwagt by den gevangen Gerardus D. maer onzen arrestant overrompelde den onnoozelen schildwagt zonder groote resistentie te vinden en gaf zig op den loop, Inmiddels zette den Rechter voort met de andere complicen in hegtensse te neemen, het geene ook wel lukte, als de Hoogmisse geeyndigd was en zy uyt de kerke kwamen, tot nog toe waeren geene gedagten, dat deeze kwanten van de bande zouden zyn.

Jacobus Ju eenen schoonen jongen mensch; scheen alrede de galge voor de oogen te hebben, hy was in eene alergrootste verlegenheyd en ankst, die hy niet konde bedekken; en hoorende dat zy te Valkenborg in de gevangenisse zouden gebrogt worden, verzogt deezen Ju. dat men toch zynen heer Pastoor eens zou laeten by hem komen, moolyk om te biegten, voelende den knaegende worm van zyne gewisse.

§ XIV

Hoe wonderlyk het gae met eene ongeruste gewisse zullen wy zien in de volgende geschiedenis. Den Keyzer Carel den V. was eenen grooten minnaer van uerwerken, dienswegens had hy een groot getal kleene Horologikens voor hem op de tafel liggende; onder andere was by hem eenen zekeren Edelman, die zoo haest den Keyzer uytgegaen was, een van die Horologikens tot zyn gerief maekte, denkende dat een onder zoo veele niet konde gemist worden.

Den Keyzer evenwel merkende dat den Wolf aen de Schaepen geweest was ondervraegt terstond alle Hovelingen; welke hieräf niet weetende hun gerust konden onschuldigen: eyndlyk de zaeke den daeder ook voorgehouden zynde, was hy met alle moeyte beezig de suspicie ook van zig afteweeren: maer indien eygen ogenblik is het Horologiken losgesprongen, de raderkens afgeloopen, het hamerken begon te klippen, het kloksken te klinken, met een woord den kwant stont'er met een paer roode kaeken, en wierd overtuygt van zyne dievery.

Zoo gaet het ook met het uerwerk van de gewisse, het loopt eens af, en maekt zulk geraes, dat alles ondekt word, het geene zoo langen tyd verborgen geweest is; de klok van onzen eygen mond, met de klepel, onze klapperige tonge, is het, die ons verraed en onze geheymen aen het daglicht brengt.

Zoo ging het met de booswigten, die te Valkenburg gevangen zaten. Zy wierden verhoord en op de articulen van den diefstal ondervraegd, en zy verklapten hen zelf.

Den rechter *decreteerde* de tortuere ten laste van de gedetineerdens. Den draed scheen afgeloopen, en alles wierd ondekt (God zy dank) zoo verre, dat omtrent de geheele bande bekend was, niet alleen in 't land van Valkenburg, maer ook in de aenpaelende landen. Van Herle trok het nae de banke Beek, die van Beek verklapten die van Elsloo en Geul, en met een woord, de zaek wierd naegespoord van een dorp tot het ander, en kwam zelf tot Munsterbilzen en nog verder over de maeze. Overäl

wierd gevangen, en veele vlugteden, andere moesten met geweld van vrienden en verwanten weggevoerd worden; want het is onbeschryfelyk hoe blind dit volk was: ik vroeg zelf eens eenen, toen hy gehangen wierd, waerom hy niet waer gevlugt; hy zeyde: „ ah hadde ik het gedaen, maer'er waeren zoo veele over van de bande, dat ik dagte, durven die het waegen, dan behoeve ik nog niet te loopen, mynen naem mag verzwegen blyven, en nu is het te laet; het schynt toch dat ik tot de galge gebooren ben; ik moet eens sterven dat is op een oogenblik geschied” Dit waeren de troostlyke woorden, die deezen ongelukkigen zig zelf medegaf, nae de eeuwigheyd. Dat het dan niemand vreemd dunke, dat'er veele hun zoo *insensibel* of *quasi* ongemerkt hebben laeten hangen.

Van den 8den xbris 1772 tot den 22 April in 1773 hadden tot Valkenburg gevangen gezeten, die, waerdoor in dit Land, de bende zoo verre ondekt was. den 9 April 1773 wierd aen dry de dood aengezegt, en den 20 wierden zy te Heerle gehangen, zynde de rechten op het Hollands Valkenburg de misdaeders maer 24 ueren voor de exëcutie de dood aen te zeggen.

Deeze hebben hun byzonder wel ingesteld tot de dood, en zyn op hunne bekentnisse gestorven, betuygende dit oprechte waerheyd te zyn, waeräf zy by den eeuwigen rechter wilde rekeninge geeven.

Dat wy onderwylen niet vergeeten de genaede van HAERE HOOGMOOGENDE van de Landen van overmaeze hollandsche partage die hebben toegelaeten, dat alle misdaeders en gecondemneerdens eenen Geestelyken van hunnen Godsdienst zouden by hun hebben, om ter sterfplaets geleyd te worden, op dat misdaeders ongedwongen in hunne religie zouden sterven; welke daed ongetwyffeld een teken van waere menschlievendheyd is, en den roem van alle volkeren verdient, en waervoor de landen van overmaeze eeuwig dank aen hunne genaedige overheyd schuldig zyn.

Om wêerom tot ons voorneemen te komen volgen hier de geexecuteerdens, in de hoofdbanke van Herle in het land van Valkenburg.

Den 20 April 1773

Jacobus Ju. Peter ja. en Joannes S.

Den 12 Mey

Joannes Cor.	Andries Go.
Wihelmus Cor.	Hendrik K.
Gerardus van den R.	Jan G.

Den 25 dito is geraeybraekt en met een byl onthoofd Jacobus Sch. zynde eenen Glæzemaeker hebbende 1754 in November by Hamond in de Luyksche Kempen eenen joode vermoord.

Den 15 Juny 1773 zyn gehangen.

Bernard K.	Dirik R.
Hermanus J	Jacobus Ri.
Mathis van den B.	Nicolaus Re.
Nicolaes C.	

Den 20 July.

Pieter B.	Willem G.
Willem V.	Frans B.
Hanspieter Vr.	Philip Her. zoon van den Schinder van Herleheyde.
Mathys Se.	

Den 17 Augustus.

Hermanus H.

Pieter G.

Leonard Gu.

Lens Or.

Jan Willem Vr.

Den 10 November.

Pieter R.

Leonard Sp.

Joannes H.

Thomas Bo.

Joannes a lia Homperskans.

eodem Nicolaus He. den schinder van de Herleheyde levende geraeybraekt.

Maria Catharin D. Aldas de Bus gebannen.

En Catharin R., alias de Leus gebannen

Den 7 October gehangen

Mathis C. en Mathis W.

*Geexecuteerde tot Beek binnen het Land van Valkenburg den 24
7bris 1773 tot Beek op de graedhyde gehangen.*

Abraham Natham een jood

Anthoon R.

Gerard S. van het Wolfend

Dirrik H. Schinder van Beek,
broeder van Nicolaus desne
schinder van de herleheyde
levende geraeybraekt.

Joannes V.

Martin L.

Willem Gl.

Den 14 7ber het Cadaver van Mathis Sc. opgehangen

Den 26 dito gehangen

Daem Go.	Gerard S.
Frederik P.	Andries J.

1774 Den 8 February zyn gehangen

Francis H	Michael L.
Mathis S. alias krommethis.	Erken M. alias weggen- Erken,
Daem G. alias mordavid.	

Den 26 Mey gehangen.

Joannes Th.	Joannes P.
Pieter C.	Joannes Sm. alias Elzel-jan.
Joannes S.	

De Hoofd-Officieren en Rechters ondervindende dat de zaeke zoo verre ging, dat niet een eenig dorp vry van dieven of complicen van deeze bande was, en groote moeyte vindende van alle gecondemneerde ter dood zoo verre te brengen, hebben om die vragten te spaeren eene resolutie genoomen van voortaan alle misdaedigers deezer bande omtrent Valkenburg te executeeren, zoo die van Valkenburg Beek, Houtem, Klimmen, Hulsberg Meersen enz. uytgezonderd de Hoofdbanke Herle.

1773 den 3 december op den lommersberg omtrent Valkenburg gehangen.

Pieter Ju.	Helger G.
Pieter M.	Jan Ee.
Jan S.	

Mathis C. gestorve en onder | de galge begraeven.

Den 21 December Gerard M. is na zyne dood gehangen.

Den 7 July 1774 zyn aldaer gehangen

janneke S.	Nicolaus Sp.
Pieter P	Guert B.

eodem zyn op de galge geslaegen de vonnissen des doods van Christiaen U. en Pieter M beyde uitgebrooken.

Aldaer gehangen den 21 July 1774.

willem Er.	Pieter Cl.
Mathis Ca.	Dirrik D.
Mathis B.	

By Valkenberg gehangen den 14 November 1774.

Nyst Pa.	Gerard Sy.
Lens Sch.	willem Ad.
Hendrik Th.	joannes L. eerst zwart gemakt, Hendrik Ak eerst zwart gemaek en de voorste vingeren der rechter hand afgekapt is geraeybraekt.
Gerard Pa.	
Nicolaes Re.	
Daniel Ho.	

Den 30 December 1774 is het Cadaver van Anthoon Em opgehangen.

By Valkenburg gehangen den 12 January 1775.

Pieter Spa	Stas Pa.
Joannes H.	Willem Ra.
Coen S.	

Gehangen den 14 Meert 1775.

Pieter Sm.	Coen Ja.
Meys T.	Heyn pa.
Lambert Ru.	Christiaen Ra.

Het vonnis van den geevadeerden Requier is op de galge geslaegen, en Neyst N. nae zyne dood gehangen.

By Valkenburg den 4 April opgehangen.

Nicolaus D.	Nyst A alias sintes-Nyst
Lambert Ak.	joannes Ra van 't Retersbek.
Frans willem H.	Mathis Em.

Dewyl men scheen met het arm vrouwvolk eenig medelyden te hebben, als niet te verkonnende. *mulier Subjecta sit viro* wierd Catryn Tr. gegeezeld en gebannen C. B. wierd onder Cautie ontslaegen.

By Valkenburg gehangen den 22 Juny 1775.

Willem Ha.	Leonard Hu.
Jan C.	Jacobus Bo.

pieter Bo.

Joannes Pi.

Hans Da.

Het Cadaver van Steven Me.
onder de galge begraeven.*Den 17 Augustus 1775 aldaer gehangen.*

Leonard Bu.

Mathis R.

Martin Du.

Mathis Sil.

Hendrik Ha.

Jacob Ro.

Anthoon B. alias den Mox
geraeibraekt.*1775 den 20 7ber.*

Joannes Sc, op de tortuer gestorven en zyn Cadadaver door den Schinder opgehangen. Den 29 dito het Cadaver van Jacob He. aen de galge gehangen.

In de gevangenis zyn gestorven en onder de galge begraeven Pieter Cl. Leonarg Py, en Dirrik Sp.

Den 5 8bris 1775 gehangen aldaer

Nicolaes Hol.

Hendrik Ru.

Goeswyn Me.

Jan Wi.

Wolfgang Co.

Gerke W.

Pieter Wo.

1776 Den 21 January aldaer gehangen.

Steven Ek.

Pieter Arnold La.

Jan Mo.

Thomas Pa.

Paulus M. alias Paulus uyt
den Bok.

Voortvlugtige en deels gebannen voor het Geregte van de Banke Herle

Peter Na.	Leonard Ho.
Lambert K.	Willem De.
Peter Sl.	Andrys S.
Casper He.	Iacobus H.
Leonard I.	Gerard D.
Emond S.	Frans S.
Iohannes F.	Mathys R.

Uyt gebrooken te Herle.

Leonard M.	Pieter He, alias Swert Peterke
Hans Piter M.	Ian Di.

Voortvlugtige en gebannen door de Geregte van Valkenburg.

Anthon B. den glaser uyt de Heeck.	Christiaen V.
Willem Wi. Alias stevele Willem	Mathys Sm.
Willem H.	Hendrik Co.
Ian Py	Paulus D.
Bastiaen B.	Wouter M.
Peter L.	Arnold H.
Lentje C.	Mathys S.
	Henderik W.

Christiaen Sa.

Andries Sm.

Mathys St. van Beek.

Hendrik L.

Welter P.

Nicolaes Sa.

Peter K.

Leonardus V.

Frederik Ro.

Christiaen P.

Peter G. uyt de Heeck.

Mathys Sw.

Michael De.

Hensken D. uyt de Heeck

Ioannes Ge.

Leonard D. alias swert Lintje

Winand Sm. vulgo de klauw.

'Er waeren nog eenige gedetineerdens te Valkenburg, maer die hebben eene byzondere genaede gehad, dewyl ze los gelaeten wierden, doch waerom, is my onbekend. Onder andere waeren in hegtenis Gertrud B. Dogter van den fugitieven Glazemaeker uyt de Heeck. Ook een zeker Thisken Dr., Joannes Sp., Pieter B. en nog vier van Meersen, de meeste eer van deeze heeft gehad eenen van Meersen, Vulgo den thooren, zynde met de strop om den hals onder de Galge gegeezeld, de andere zyn met eene Landverwyzing voor dit mael los gekomen.

Gertruyd B. en Thisken D. van het Retersbek waeren den Rechter in de confrontatie zeer dienstig geweest, en God geeve, dat ze onder het veel klappen niet veel geloogen hebben; 't is tans dus verre van myn departement niet hier van te oordeelen; maer dat weete ik zeker, dat die veel klapt veel liegt, *saltem in circumstantiis* evenwel wensche ik Thisken en Gertrud veel geluk, en ik wensche dat zy hun beteren zo wel in het een als het ander.

Hoofdofficier onder welks gezag de aengehaelde executiens gedaen zyn was, den Heer en Meester VIGNON, den Advocaet van het Officie was den Heer *C. L. de Limpens*.

*Binnen de Heerlykheyd Geul aen de Maeze zyn in 1773 den 18bris
gehangen.*

Pieter K.

Arnold R.

Pieter P. alias Leemkuylken

Marten van A.

Servaes L.

Willem F.

Den 15 Meert 1774 gehangen,

Leonard H. alias Scheerman

Den 15 9bris 1774

Hendrik Gy. alias het Heerken

Den 3 Mey 1775

Pieter V. van Waterval.

Gebannen uyt Geul als fugitieven.

Marten N., Joannes G., en Leonard B.

Schoud tot Geul was den Heer

L W. van den Heuvel.

*Tot Elsloo, eene heerlykheyd aen de Maeze zyn gehangen in 1773
den 2 November.*

Nicolaes Sl.

Michael M.

Pieter P.

Paulus J. alias Harten aes.

Jan Sm.

Paulus J. Geregtsbode.

Den 6 December.

Willem P.	Hendrik Gr.
Andries Le.	Pieter B. Burgemeest.
Lambert W.	Jan J.

Den 9 February 1774

Cornelis B. alias Boere Jan	Marten Mu. alias Pandoer
Joannes D.	Pieter Sc.
Aret van L.	Gilis Sm.
Pieter Goeze P.	

Den 16 Mey 1774

De Cadavers van Arnold van L. en Michael de J. onder de gallege begraeven.

Den 4 Mey 1774 gehangen met een been aen de gallege het *Cadaver* van Hermanus F. ter oorsaeke dat hy hem in de gevangnisse selfs verhangen hadde.

Voortvlugtige en gebannen voor de Gerechte van Elsloo

Jan Dr.	Leonard Gr.
Dirik M.	Jan M. alias Vader Jan
Frans B.	Peter H.
Dirik Bo.	Jacob Sm.
Peter J.	Geurt H.
Bastiaen Bo.	Marten Va.

Nog eenen van Elsloo tot Kesselt gehangen met naemen Geurdt Ja.

Mechelen op den linken Oever van de Maese eene Heerlykheyd van het Capittel van S. Servaes van Maestricht, Drossard daer zynde Myn heer J. C. S. de Limpens zyn aldaer gehangen den 22. Augusti 1774.

Helger Ra. en Jan Ra. Vader en Zoon.

en nog eenen fugitiven van Mechelen Ao 1775 te Thorn gehangen met naeme Jan op den C...

Van Reeckheim heeft Casper C... eenen Schoenmaker van aldaer, bekomen eene gevangnisse voor den tyd van 40 jaeren.

Tot Bergh by Maestricht gehangen den 20 Meert 1774 Wilm H.

Ten Stein aen de Maese gehangen den 13 January 1775 Leonard den Spielman.

Binnen de Stad Maestricht gehangen den 11 Xber 1773.

Leonard Dae. gebortig uyt het Ryk van Aeken deese hadde binnen Aeken veele Jaeren in de Processie gedraegen het beelt van Keyser Carel den grooten.

Te Maestricht nog eenen voor den Krygsraedt tot de Gallige veroordeelt.

Wilm He. van Heerle Soldaet zynde.

Tot Margraeten gehangen den 6 9ber 1776.

Anthon Ov. En Leonard Ey. alias Lein van Nuth.

Uyt Gulpen drie gehangen, te weeten: Nicolaes De L. N... Ambrosius V. gebortig van Schinnen en Joannes Ald.. *alias* Poolhans.

Gegeeseld en gebannen Baltus F. *alias* den Schut.

Amstenraedt een Graefschap sorterende onder Oostenryks Valkenburg, bestaende in de zoo genoemde Onderbanken. Aldaer is Drossard den Heer N. Strens.

Aldaer gehangen Anno 1773 Jan D. alias Kalver Janneken van Bronshem.

Tot Nuth ook Oostenryks Valkenburg gehangen den 16 February 1775.

Joannes Bo.

Vermits men inzag dat deze zaek zoo verre ging, nam den edelen Staet des lands Oostenryks Valkenburgs eene resolutie dat voor het geheel land alleen eene gemeene gevangenplaetze zoude wezen, en daer voor wierd in pagting genomen het Casteel van Amstenraedt, ende gesteld eene gemeene geregts oft executie plaetze in de heyde ontrent Bronshem en aldaer wierden gehangen

Den 28 September 1776

Caspter van M. Tollenaer
van Schin op de Geul.

Simon V. L.

Joannes L. van Strugt.

Jacobus Ofs, Gerichtsode
aldaer.

Anthoon B.

Aldaer gehangen den 6 Meert 1777

Joannes En. van Schin op de Geul.

Joannes M. van Hoensbroek *alias* krommen Hans. en Joannes M. twee geneven *alias* Montenaken.

Drossard van Hoensbroek was toen ter tyd de Heer J. W. FRANSSEN en criminelen Officier van Schin op de Geul was de heer C. L. DE LIMPENS.

Tot Munsterbilsen gelegen binnen het land van Luyk twee uren van Maestricht is Anno 1774 in de maen Meert in hegtenisse

gebrogt zekeren man genaemd Jan van M. gebortig van een dorp genaemt Wellen twee ueren van daer en den zelven is door de Justitie van Munsterbilsen ter dood verwezen te weeten om onthoofd ende zyn Cadaver verbrand te worden. Drossard aldaer was N. HOLLANDERS, zynde den zelven ge-executeerd tot Wellen den 16 Juny 1774 met de dry volgende, zynde alle van Wellen oft daer ontrent.

Eerst geworgt en daer na verbrand,

Tilman van der M.

| Arnold Vo.

Herman Ly.

Den 1 Augusti 1774 tot Wellen eerst geworgt en daer naer verbrand.

Gysen G. alias Spyen Gysen

| Laum Go.

Henderik Ro.

| Ioan Ly.

Ioannes C.

| Peter willem S. levende
gerabraekt

Hoppe C.

Deze laesten was geboortig uyt het land Valkenberg, onder de bendens zynde wierd hy Hollandschen Soldaet en komende eens van de kermis van Nuth, nog van eenen vergezelschap zynde op den weg naer Maestricht bragtense om het leven eene jonge Vrouw-persoon, en beroofden haer van het wynig datse by haer hadde, ziet eens waer toe dat doch de boosheyd in staet is eenen God vergeten mensch te vervoeren.

Den 7 September was te Wellen by Munsterbilsen eenen dag, waer aen dat billig de naerkomelingen mogten denken, en de asschen van hunne Landluydens moesten hun eenen zulken schroom geven voor de goddeloosheyd der schelmeryen, dat hun altoos den damp ende reuk binnen de neusgaten, eenen zulken reuk gaf, waer door zy nog in onmagt moesten vallen, zoo haest de kinderen hunne ouders daer af hoorden spreken.

Op dezen dag wierden'er aldaer elf verbrand, zes eerst geworgt zynde, en vyf levende: om het geschreeuw en gedruys der zelve te beletten, en van niet gehoord te worden, liet den Rechter onder de executie geduerig slaen een groot getal trommels, er wierden eerst geworgt en daer naer verbrand de zes volgende

Nicolaes H.	Jan De P.
Gilis V.	Jan Wilm H.
Henderik F.	Hubert Me.

Levende verbrand de vyf volgende.

Frans Sr.	Peter V.
Arnold G.	Mathys Go.
Henderik C. alias Som Sebilken.	

Daer is nog geworgt en verbrand.

Thilman Sw.

Dezen had wel bekend en den Rechter ook veel licht gegeven, en is ook wel gestorven *saltem* naer den uytterlyken schyn: het mogte den ge-eerden Lezer wonder voorkomen, waerom men in het Land van Luyk zoo schroomelyke straffe executiens gedaen heeft ten opzigte van andere landen, daer het dog lidmaeten van een en de zelve bende waeren.

Die van Wellen of van daer ontrent hadden besondere Sacrilegien of Heyligschenderyen begaen, jae zy hadden zelfs de H. Hostie mishandelt ende misbruykt, en diens volgens wierden ze naer de wetten van het land als ook naer de gemeene wetten gestraft, de welke op een gemeene Heyligschenderye de straffe des doods stellen, en op eene besondere en groote Heyligschnderye, van levende verbrand te worden. *Cod. L. I. tit. 2. LL. 5.10.54.*

Aengaende de Gaudieven van het land van Valkenberg, Partagie van haere Majestyt de Keyzerinne: hier was aen de Rechters van dit land, aengaende deze Bende alleen van het Hof van Brussel eene geheyme instructie gegeven, waer in onder andere geordonneerd was, van de pligtige van deze Bende, wat zwaere ofte groote feiten en misdaeden zy ook begaen mogte hebben, met geen andere straffe des doods te beleggen als met de gallige; dit was geordonneerd, om de pligtige wegens de schroomelyke straffen niet af te schrikken, om alles wel en opregtig te bekennen.

1779 Den 23 Augusti wierd binnen de Stad Aken een vonnis gegeven tegens Christiaen M. die in het zesde jaer aldaer in hegtensse gezeten hadde, en wierd voor zyn leven uyt de Stad en Ryk van Aken verbannen.

De Justitie van deze Ryxstad bestaet uyt den grooten Raed van Ambagtslyuden, waer over den Borgemeester preesideert.

§ XV

Wat oordeelt gy, en wat dunkt u beminden Lezer over een zulk getal goddelooze Menschen? dat zegt gy moet een onchristelyk land zyn, waer in zoo veel schelmen gevonden worden! mag daer ook wel een eerlyk man in wonen?

Ziet inwoonders van de landen van Overmaeze en daer ontrent, zoo oordeelt men van uw, men heeft omgedraegen dat in uw land louter schelmen, nagtdieven, Bokreyders en duyvelbenders woonden, de merkschreeuwers en rolle zangers hebben liedjens gezongen en verkogt, waer in de Pastoors, Capellaens en andere publyke personen onder deeze bende gerekent wierden: ja men heeft in verre afgelegene plaetzen aen zulks geloof gegeven. Neen het en is zoo niet! daer worden veele eerlyke luydens in deze landen gevonden, de welke niet het minste aen eenige schelmeryen pligtig zyn, en de welke het ook niet in de bloedverwandschap geraekt heeft, het is in de landen van Overmaeze gelyk in andere landschappen *Bona mixta malis, de goede zyn met de quade ondermengt*; het is waer dat dit iets besonder is, dat hun zoo veel inwoonders complotteren, maer zegt my eens wat kan vyf ofte zes honderd, onder zestig, zeventig duyzend ende nog meer maeken? zegt my eens wat kan het maeken in zoo groote Banken, als zyn Herle, Beek, Climmen en Meersen. Datter daer ook een honderd of anderhalf gehangen worden, daer wel in deze banken over de thien duyzend Inwoonders zyn: uyt Heerle zynder met de dood gestraft zeven en dertig, en daer binnen zyn ontrent de dry duyzend inwoonders, zegt my eens zoud gy dan wyselyk kunnen oordeelen, dat alle Inwoonders aengesteken waeren, ende onder het complot of bende behoorden.

Inderdaed de zaeke hadde veel arger kunnen worden by hoe verre het den Alderhoogsten niet geschikt hadde, dat deze goddeloosheyd in tyds aen het licht quam.

Het is nu doorgaens nog maer gebleven onder het slegtste slag van volk, en is maer by geval hier en daer een wynig ingeslagen onder eene honette Familie: maer is dat deze bende nog eenige

jaeren bedekt hadde gebleven, zoo was groote reden geweest van te vreezen, van dat daer onder nog meenig braef en eerlyk man zoude hebben kunnen geraeken die hem in zyn ongeluk en zyne familie in schand zoude gebrogt hebben.

Anno 1775. gonk een boeksken uyt getituleerd *Politique en Zedelyke Redenering*, wat te oordeelen was van de vlekke der Bloedverwanten, &c. onder den naem van J. A. HENCENA: dezen Auteur wilde de menschen het denken en oordeel benemen, dat door criminele executiens de familie geene schandvlekke aenwasse. Om deze meyning uyt de herschenen der menschen weg te nemen, moeste dezen Heer eene andere trepane aenwenden als wel het voornoemd boeksken, nademael dezen denksaerd al te lang genisteld is in het menschelyk herdenken en geheugenisse: geen meerder geluk konde komen in de Landen van Overmaeze als de ontdekkinge van een grootste ongeluk, dat nog de eerlyke inwoonders over het hooft hong: hoe meenigen diefstal zoude deze God vergetene menschen nog niet begaen hebben? daer zy nog God nog hunnen naesten beminden: daer zy nogte den goddelyken nogte den wereltschen Rechter vreesden! nogte de schandelyke dood van gallige ofte rad konde hun van de voorgenome boosheyd wederhouden.

Het is een gemeen Spreekwoord, *daer spiegelt hem noyt dief aen de gallige*: dit hebben bewesen eenige van de bende, die tot dien tyd nog overgebleven waeren: De Heeren Rechters waeren nu over al aen het vangen en hangen, over al stonden galligen en raders geplamt, wie zoude meer gedagt hebben aen steelen en rooven? den eerlyken inwoonder zoude nu met opene deuren en vensters geslapen hebben, en eylaes hy zoude bedrogen hebben geweest.

1774. Den 24 November zavonds vergaderde hun eenen grooten trouw van deze bende om te besteelen de Pastorye van de eerw. Heer Pastor van Mergraeten, gelegen niet verre van Gulpen en twee sterke uren van Maestricht, het commando van deze trouwen voerde Sr. Hermen L. als Capiteyn en onder hem Anthon B. *alias* den Mox. de vergadering was ontrent Mergraeten in een oud vervallen huys gelegen aen het veld, dat toebehoort hadde

aen den Vader van Anthon B. Aldaer wierd overleyd, hoe men het beste by den voors. Heer Pastor zoude kunnen inbreken, en naer dat alles nu wel overleyd was, stelde men de posten uyt, en eenige naderde de Pastorye, en begonsten te breeken, en hadden ook het geluk van binnen te komen en de maegd te binden en eenigen huysraed in te pakken: den Heer Pastor, die uyt zyn Slaepkamer in den klokken thoren konde komen, wat gedruys gewaer wordende, sprong uyt zyn bedde en trok aen de klok: daer mede had gy de poppen aen den dans, zoo meenigen man zoo menigen pat over hals en over kop op den loop zonder iet het minste te kunnen mede nemen.

Dit hebbe ik alleen willen aenhaelen om ul. te bewyzen, wat schroom, wat vreeze deze schorken hadde voor de gallige; veele als ze gehangen wierden, scheenen zoo veel vreeze te hebben als eene onredelyke beeste en al of naer dit leven alles ten eynde was.

§ XVI

In den gansch en geheelen wyd en breeden aerdbodem, met een woord zegge ik in de gegeele weereld en is geen woord dat meer misbrykt word als het woord *Philosooph*, men vind menschen die een woordjen *Latyn* en een half woord *Frans* geleerd hebben, deze weeten de duytsche woorden, het zy *Hollands*, *Brabands* ofte *Vlaems* zoo te *Latiniseren* en te *Fransoser*, dat den duyvel qualyk uyt den hutspot kan geraeken: het woord *ambrasseeren* in de uysterlyke uytpraek heeft dusdanige betekening by hun dat zomtyds eene *Juffer dupliciter* dat is *dobbel geambrasseerd*, en nog naer den eersten, den tweeden *ambras* moet naerdraegen. Dat men zulke woorden doorgaens misbrykt kan nog wel gaen: maer het woord *Philosooph* zoo schandelyk te mishandelen, dat eenen quast, eenen zot, eenen die nog geloove nog religie heeft, dan dien eenen wel wyzen, eenen *Philosooph* wilt zyn, daer tegen protesteere ik *ubique cum expensis*, ik derve het grond uyt zeggen, dat den *Character* van eenen *Philosooph*, van eenen opregten welwyzen de edelste, de gelukkigste is in de geheele wereld; dog het getal van zulke *Philosoophen* zal, zoo lang de wereld staen zal, zoo gering en kleyn zyn, dat men qualyk eenen vind waer af men zeggen kan dat hy eenen *Philosooph* is, dat hy groot is als eenen wyzen:

Wat zyn de zoo genoemde *Philosoophen* van onze bedorve tyden? anders niet als eerlooze luydens, die breeken de *banden* der Christelyke trouwe, de *banden* der goddelyke en menschelyke wetten, die den *Godsdienst* als eene *politique oeffening* alleen aenzien zonder verbintnisse; jae die nog aen God, nog duyvel, nog hemel, nog helle geloove geven: het heylig Schrift is by hun eenen boek van *Fabelhans*, *Moyzes* is eenen *bedrieger*, *David Cartousch*, *Christus* eenen *Markschreeuwer*, de *Apostelen leugenaers*, en den Christelyken *Godsdienst*, met de Hebreuwse en *Mahometaense Religie* een en het zelve *Fabelwerk*: dat zyn schoone Heeren *Philosophen* van onze tyden! ik wenschde dat den oudsten *Bok* van de bende, vergezelschap van alle zyne jongen quaem, en voerden alle deze *Philosophen* over de zaterdagse *Zee Mare Sabbaticum*, alwaer zy nog zon nog maen zaegen.

Myn Heeren *Galanterie Philosophen*, ik bidde gelieft my te onschuldigen het was daer eenen yver die my by geval in het hoofd stak ik wil met u geene de minste rusie hebben, houd U E aen het Philosopheren, ik immiddels keere te rugge tot de bende, edog stelle U Ed. deze vraege voor, wat dunkt ulieden van de *Bokreyers*, hebbense zomtyds op eenen Bok gereden, oft hebbense te voet moeten gaen?

Als ik deze vraege beantwoorde, zoo verzoeke ik immiddels vrindelyk aen alle de geene, die nogte de H. Schrifture, nogte het gezag der Heylige Vaders willen aennemen van hun een luttel tyds te gaen ophouden met de Historie van *Uylespiegel*, *Malegys*, met de gedigten van *Msr. Volt.* om wat vermak daer binnen te zoeken.

Voor al moet ik aengaende de *Bokreyers* eenige kennisse geven aen den ge-eerden lezer, die misschien daer van niet onderrigt is: men heeft aen deze bende op veele plaetzen den naem gegeven van *Bokkeryers*, dat was te zeggen dat zy snagts als zy uyt stelen gingen, op *Bokken* reyden, deze *Bokken* en zoude geene natuerlyke *Bokken* geweest zyn, maer den duyvel in gesteltenisse van eenen ofte meer *Bokken*; dezen duyvel zoude hun door de lucht op eenen korten tyd gevoert hebben, alwaer ze geerne geweest hadden, zoo dat zy op eene nagt wel tien, zestien, twintig ende meer uren verre gevoerd wierden, om te steelen, en hunne vergadering te houden, en op dezen *Bok* weder te rug gevoerd wierden; eenige van de bende hebben zulks begonst te bekennen en eenen *misch masch* daer af zoeken te maeken: den wyzen Rechter nogtans heeft daer op geene besondere attentie genomen: alhoewel ik ook houde dat ze te voet hebben moeten gaen steelen: zoo zegge ik nogtans dat het in de magt van den duyvel geweest is van deze schelmen door de logt te voeren: om dit uyt de natuere aen den onverstandigen *Philosooph* te bewyzen, en als men dit begonst hy zoude wynig begryp daer af hebben: om aen den verstandigen nogtans niet wydloopig te zyn, bewyze ik het uyt de leeringe van den H. *Thomas van Aquin. Ja. P. Q. 110. art. 2do.* alwaer te vinden is hoe dat de *duyvelen werken in de natuerlyke zaeken*: om te bewyzen dat den duyvel magt heeft om het menschen lighaem te

vervoeren, dat bewyze ik onder andere uyt een der alderbondigste geschiedenissen van 't H. Schrift by *Matheus* aen het vierde hoofdstuk alwaer wy leefen, hoe onzen Saligmaker van den duyvel gevoerd is op de Tinne van den Tempel van *Jerusalem*, daer naer op eenen hoogen berg. Heeft nu den duyvel dit kunnen doen met den mensch geworden God, hoe meer heeft hy zulkx kunnen doen, met de duyvels gewordenene menschen! met die zegge ik, de welke hun aen den duyvel met lyf ende ziel hadde overgegeven, daerom vinde ik het eygenzinnig, van de mogelykheyd daer al te wederstreven, en eene zulke magt aen den duyvel te weygeren, over deze die ten volle in zyne magt waeren: eventwel blyve ik daer by dat ze braef moesten te voet gaen.

Die meer wilt lezen van den duyvel en de spooken, ziet het boek van *Lodo, Lavater, Reform. Predikant tot Zurich*.

§ XVII

In wat eeuwte in wat voor een jaer honderd is de weereld verkeerder geweest als tegenwoordig? *Paulus Venutus* Libro 3tio Cap. 4to schryft van eenen vogel in het eyland *Madagasiar*, die den grootsten vogel van de wereld zoude geweest zyn, met naeme *Ruch*; dezen Vogel konde eenen ganschen Oliphant in de hoogte voeren en daer naer weer uyt de locht laeten afvallen: zoo dat hy dood ter aerde viel: eene pluym van dezen vogel zoude 90 spannen lang geweest hebben, *daer mede konde men groote leugens schryven*, dezen vogel was groot maer in deze landen van Overmaeze zyn de gallige vogels nog grooter.

Waer is by deze tyden een landschap, eene stad, eene plaetze alwaer niet deze groote vogels nog gevonden worden, die zonder de minste vreeze Gods alle onmatige goddeloosheyd begaen, waer is eene plaetze alwaer nog wezen zulke beesten? die redelyk schynen en eventwel op eene onredelyke wyze, hunnen even mensch opslikken en vervolgen.

By deze bedorve tyden is niet raerder, niet dierder als de oude vreeze Gods, deze is by naer algemeen vergeten onder alle secten, onder alle slag van menschen.

Dat de nagtdieven op den duyvel door de logt gelykerwyze als op eenen zwarten bok gereden hebbe, hier over heb ik in voorigen § myne meyninge gansch in het kort geuyt: regmaetig zal den ge-eerden lezer begeerig zyn ook wat te weeten ten opzigte van hunlieden verbond met den duyvel ingegaen.

Aengaende de pligtigheden, wyze en maniere, op welke zylieden hun aen den duyvel overgaven, hier in komen de ge-eede nagtdieven van de bende niet over een, en dit moet U Ed. ook geen wonder dunken, vermits zylieden by zulkx zoo zat en dronken waeren als de beesten, zoo dat zy de omstandigheden daer af niet promptelyk en wisten te verhaelen, daer ze nogtans in de zaek principael over een quaemen.

Het is ook te aenmerken, dat ze alle den goddeloosen eed niet gedaen en hebben, maer alleen eene simpele belofte van getrouw te zyn en niet het minste te ontdekken aengaende deze bende.

Ten anderen is te bemerken, datter nog veele waeren, die hunnen eed gedaen hadden in de 'voorige bende' (ik zegge voorige bende) om een onderscheyt te maeken, daer deze dog de zelve is, en alleen maer verschilt van tyd en eenige omstandigheden.

By hun scheen de nature, den Godsdienst aengaende de boosheyd te overwinnen, nademael dat zylieden om den Eed te doen geene profane oft slegte plaetzen, maer de God toegeheyligde uytzogten: hier toe hadden ze verkozen verscheyde *Capellen*: de *Capelle* van *S. Leonard* gelegen by *s'Hertogenrade*, de *Capelle* van *S. Rosa* gelegen ontrent *Zittard*, eene *Capelle* gelegen ontrent *Urmond* aen de *Maese*, eene gelegen binnen de *Heerlykheyd Schaesberg* in het bosch, aldaer deden ze den eed op de volgende wyze. Aen het *Autaar* in de *Capelle* stond eenen gekleed, met eenen langen *Tallaer* oft *Toge* aen, in het zwert neffens hem eenen tweeden met eenen *boek* in zyne handen, op het *Autaar* stonden twee brandende kersen, op den voet ofte voor het *Autaar* lag een *Crucifix* en ook zomtyds een *Beld* van *Maria de Alderheyligste Maget en Moeder Gods*, den zweerder ofte den geen die zynen eed moeste afleggen, quam te ruggewaerts naer de *Capelle* in, en dan wierd hem gevraegd van den getallaerden naer zynen *naeme, qualiteyt en ouderdom &c.* alsdan moeste hy opsteeken de twee vingeren van de flinke hand, met zynen regten voet staende op het, op den vloer liggende *Crucifix* ofte *Beld van de Alderheyligste Maget Maria* en zweeren deze volgende punten, (ik stelle alleen hier de bezonderste) 1mo moest hy God afzweeren en alle zyne heyligen, 2do in alles getrouw te zyn aen de bende, noyt het minste daer van te ontdekken, nogte vrywillig nogte gedwongen door de tortuere, en by hoe verre dat hy wat moest bekennen door al te groote pyne, nogtans zoo veel te verswygen als't mogelyk was, geene complicen oft medepligtige te ontdekken, en eyndelyk als het ook zoo verre quam, dat hy aen de gallige

moeste sterven, alles te wederroepen. 3to moest hy zweeren van hem naer den uytwendigen schyn te draegen als eenen opregten Christen mensch volgens zyne Religie, dikmaels te biegten gaen en de H. H. Sacramenten ontfangen, edog noyt ofte nimmer aengaende de bende aen zynen Bichtvader het minste ontdekken. 4to Op geen prætext oft voorgaewe, wat name de zelve ook mogte hebben van de Vergaeding der bende af te blyven als hem den tyd en de plaetze verwittigt was van te compareren, ten zy by ziekte ofte krankheyd ofte eene andere dusdaenige onmogelykheyd hem daerof beletde, welke hy nogtans zoo haest hy konde aen zyne overigheyd ofte ook aen den geenen die hem de comparitie hadde aengezeyd, moest kenbaer maeken. 5to. Moeste hy zweeren van op zyn zelve geene inbreuken ofte gequalificeerde diveryen te begaen, van ook niemand op publike weegen als eenen straetrover ofte struykdief aen te doen &c.. en eyndelyk van hier by te blyven leven en sterven: dan wierd hem eenen drank van warme waters ofte brandewyn gegeven eenige moesten op het *Crucifix* spouwen, en daer mede naer hunnen naem in eenen boek geschreven, ofte geteekent te hebben, was deze goddeloosheyd ge-eyndigt.

Joannes P. heeft my gezeyd, dat toen hy den eed deede, alhoewel het in den winter was, nogtans niet een haier zonder zweet op zyn hoofd hadde. O schoon en fraey gezelschap alwaer den duyvel het hoofd en præident af is.

Zeer wonderlyk is het geene dat van den ouden Konstschilder *Zeuxes* geschreven word *Bignelli P. 2da*, *Zeuxes* viel eens in de gedagten, een oud wyf na de konste regtmaetig volgens alle teekeningen af te schilderen, zoo haest hy deze copie vervaerdigt hadde, begonst den meester, over de aerdigheyd van de zelve zoo hartelyk te lachen, dat hem daer over de hert aeder sprong, en van eene bloedspouwing in wynige dagen moest sterven.

Wat is de zonde anders als een oude leelyke en mismaeke afbeeldinge, de welke onzen eygen boosen en verkeerden wille vervaerdigt, in dezen mismaecken voorworp neemt den

meester te weeten den zondaer eenig welgevallen, en een vergenoegende lachen, maer ô mensch op dit laghen volgt haest een kryten, op deze blydschap haest eene droefheyd, de zonde draegt de straffe over al naer, de zonde en haere straf zyn met eene keten als aen malkanderen gebonden, jae als geene straffe op de zonde, op het bedrevene quaed volgde, wat zoude het den eeuwigen en alderwysten wetgever baeten voor ons oyt eene wet gegeven te hebben?

Dat daer is eenen eeuwigen wetgever, eenen die alles schikt en daer benevens nog onderhoud het orden der nature, leert ons het vernuf benefens de dagelyksche ondervindinge.

§ XIX

Als nu in het land van s'Hertogenraede, gelyk voorens gemeld is, de ongoddelyke bende ondekt was, immiddels was nog des aengaende eene stilte in het land van Valkenburg, daer wierd hier en daer wel wat gemommelt: den jongen Joseph K. van Ubagh hadde in de gevangnisse aen de wagtters wel gesproken van Herle en de Herler-Heyde dat het aldaer vol schelmen kriede, maer men wiste tot heden toe nog niets bezonders daer af, vermits uyt het land van s'Hertogenraede maer alleen wynige waeren, de welke hunne Cameraden uyt het Valkenborgs kende en de geene die hun ook kende, zweegen daer van, volgens dat hunne duyvelsche verbintnisse hun scheen te verpligten: en alhoewel de meeste met den stommen duyvel scheenen bezeeten te zyn, zoo was nogtans nu en dan eenen die op de tortuer ook een wynig van de Valkenborgers ontdekte...

Hoort dan beminden lezer hoe wonder ook in het land van Valkenburg de geheele zaak ondekt is: Anno 1772 tusschen den 7 en 8 December snagts hadden hun eenige dog zeer wynige van deze bende en zonder kennisse van de overigheyd van de bende verzamelt en gecomplotteert, om te gaen steelen eenige vrugten ofte meel wat ze konden krygen in de Caumer molen gelegen niet verre van Herle. Jacobus Ju... die daer eertyds als dienstknegt gewoont hadde, kende zeker alle gelegentheyd om in voorzeyde Molen in te breken, het lukte hun dan zeer wel en zy stoolen eenige zakken met vrugten de welke aldaer stonden om gemaelen te worden; den Moolenbaes smorgens ontwaekende, adverteert hem zynen maelknegt van den diefstal, die daer over zeer onstelt was, hy onderzocht dan alles zeer nauw, en vond teekens die aenstonds in hem eene gefondeerde suspicie ofte agterdenken baerde, diens volgens geeft den Molenaer de zaeke by den regter aen, en verzoekt huys visitatie: het was den 8 December op den Feestdag van de *Onbevleete Ontfangnisse van Maria* welken dag de Roomsche vieren als den H. Sondag, en dus de visitatie aengonk, maer men hoefde niet lang te visiteren, vermits men ontrent wiste waer de gestoole vrugte waeren: den regter vertoefde dan tot dat de Hoogmisse zoude begonnen zyn, op dat dit werk zonder groot gerugt zoude

geschieden, de meeste menschen in de kerk zynde, den regter geassisteert van eene kleyne wagt begint de huizen te onderzoeken, en komende ten huize van Maria Catrin D... alias de Bus, vont men de zakken met de vrugten. Gerken of Gerard D. meynende te ontsnappen, wierd bij geluk gevat en was terstont zoo onsteld, dat hy het feyt op staende voet bekende zeggende dat nog by hem geweest waeren Jacobus Ju... Joannes S... Peter J... &c... Den regter stelde Moyzes eenen Jood als Schildwagt by onzen gevangen Gerardus D... Maer onzen Arrestant overrompelde den onnozelen Schildwagt zonder groote resistentie te vinden en gaf hem op den Hasepad. In middels bemoeide hem den Regter om de andere complicen in hegtenisse te nemen, het welk ook lukde als de Hoogmisse geeyndigt was en zy uyt de kerke quaemen.

Tot nog toe hadde men de minste gedagten, dat deze quanten van de bende zoude zyn. Jacobus Ju... die eenen schoonen jongen mensch was, scheen alreeds al of hy hem de gallige voor oogen stelde, hy was in eene aldergrootste verleegentheyd, en eenen zeer grooten angst, dat hy geveynst niet konde bedekken, zoo haeft hy hoorde dat ze naer Valkenburg in de gevangenisse zouden gesmeten worden, verzogt hy dat men tog zynen Heer Pastor eens zoude laeten by hem komen (mischien om zyne zonden te biegten) ziet eens wat doet den knaegenden worm van eene booze gewisse.

§ XX

Inden oogenblik heb ik gesproken van eene ongeruste en booze conscientie, het gaet daermede zeer wonder. Den Keyzer CAREL den V. was eenen grooten minnaer en liefhebber van Horologien, zyne Majesteyt hadde dan een groot getal kleyne Horologikens voor hem op tafel liggen, daer was onder anderen by hem eenen zekeren edelman, die zoo haest den Keyzer zynen rugge gekeert hadde, eenen van deze horologikens tot zyn gerief wist te maeken, peyzende dat eene onder zoo veele niet konde gemist worden: den Keyzer bemerkte nochtans terstont dat den wolf geweest was onder zyne schaepen, ondervraegt op staende voet alle zyne hovelingen, die daer af niet weetende, gemakkelyk hunlieden konde ontschuldigen, zoo haest de zaeke den dadiger ook voorgehouden wierd, en hy nu bezig was om de suspicie ook van hem af te weeren en af te schermen, is op den zelve oogenblik het voorzeyd Horologiken los gesprongen, de raderkens zyn afgeloopen, het hamerke begonst te kloppen, het kloksken te klinken, met een woord den quant stond daer met een paer roode kaekens als overtuygd van zyne dievery, alzo gaet het ook met het uerwerk van onze conscientie, dit loopt eens af, en maekt een zulk geraes en gerommel, dat alles ondekt word, dat zoo langen tyd verborgen geweest is, de klok van onzen eygen mond met den klepel van onze klaperagtige tonge, is het die ons verraed en het werksken ondekt. Dit hebben ondervonden de booswigten, als ze nu tot Valkenburg gevangen zaten, zy wierden op Articulen verhoort en ondervraegt zy verklapten hun zelfs, en den voorzigtigen regter quam zoo verre dat de tortuere ten laste van de gedetineerdens gedecreteerd wierd, het kloksken was nu afgeloopen, en alles quam aen den dag, het quam nu (God zy dank) zoo verre, dat ontrent de geheele bende ontdekt wierd, niet alleen in het land van Valkenburg; maer ook in de aenpaelende landen van Herle trok het naer de banke van beek, die van Beek verklapden die van Elsloo en Geul, met een woord de zaeke wierd ontdekt van het een dorp tot op het ander, en quam zelfs tot Wellen by Munsterbilsen, en men hoorde anders niet spreken, als van vangen en hangen; veele gaeven hun van zelfs door 't getuyg, andere moesten met geweld van hunne vrinden en magen

vervoerd worden: want het is onbeschryvelyk, hoe blind dit volk was: ik vraegde zelfs eens aen eenen, toen hy gehangen wierd, waerom hy dog zoo blind was geweest van hem te laeten vangen, nademael hy nog gewaerschoomt was geweest, dat hy hem zoude daer deur geven: *“ah zeyde hy, had ik het gedaan! maer zeyde hy verders, daer waerender nog zoo veele over van de bende, zoo peysde ik, derven het dese waegen, zoo derf ik het ook waegen, uwen naem mogt versweegen blyven! en eylaes nu is het te laet! het schynt dat ik tot de Gallige geboren ben, ik moet eens sterven dat is op eenen oogenblik geschied.”*

Dit waeren de troostelyke woorden, die hem dezen Pellegrim zelfs mede gaf naer de eeuwigheyd, daerom laet het UEd. niet vreemd dunken, datter veele hun zoo *incensibel* oft *quasi* ongemerkt hebben laeten ophangen.

Van den 8 December 1772 tot den 20 April 1773 hadden tot Valkenburg gevangen gezeten de geene, waer door in dit land en aenpaelende met hulpe van die van s’Hertogenraede de bende by zoo verre ondekt is: den 19 April 1773 wierd aen 3 de dood aengezeyd; (*op het Hollands Valkenburg word de misdaedigers maer 24 uren van te vooren de dood aengezeyd, ofte dat zy hun moeten bereyden om morgen te sterven.*) en den 20 wierden ze tot Herle gehangen, deze hebben hun besonder wel ingesteld, zy zyn gestorven op hunne bekentnisse, zeggende dit de opregte waerheyd te weezen, waer af zy by den eeuwigen regter wilde reekeninge geven, en daer mede zyn zy vertrokken naer de eeuwigheyd.

Alhoewel dat de Hoofd-officiers en geheele Justitie in deze landen van Overmaeze, Partage van Haer Hoogmogende de Heeren Staeten zyn van de Reformeerde Religie, zoo hebben ze nogtans zeer loffelyk een ieder weegens de religie niet ten minsten geforceerd, maer hebben ze in hunnen Godsdienst ofte Religie laeten sterven; jae zelfs de middelen daer toe gegeven, en aen de hand gedaen ende aangewakkert, om niet als booswigten, maer als regte Christenen te kunnen sterven, dit was jae een alderloffelykste werk, dat konde geoeffent worden van eenen menschen vrind van aen zynen medeborger te laeten vryheyd

van conscientie, en dit in het laeste van zyn leven, waer aen dat alles hangt: redelyk oordeelt men, dat den geenen, die zyne religie niet getrouw is, nogte God, nogte den staet, nogte zynen even mensch behoorlyk kan getrouw en dienstig wezen.

§ XXI

Waerelyk en in der daed en is deze wereld niet anders als eene toneelplaetse, waer op om zoo te zeggen den almogenden God, den persoon van eenen Koning aller Koningen vertoont met dit verschil nogtans, dat zynen Persoon geene kleedinge van nooden heeft, maer in der daed eeuwig en den zelve God, dat zelve Vorst van hemel en van aerde is ende blyft.

De veranderinge in dit tooneelspel zien wy dagelyks voor onze oogen: daer stelt het zelve groene en eenzaeme velden voor, dan ziet men een geheel leger optrekken ende van hunne plaetsen, waer te vooren anders niet als groene airen gegroeyt hebben, veranderen, nu ziet men eenen Steenhoop, al waer te voorens de schoonste der Steden gestaen heeft.

Adam en Eva waeren de eerste Hofheeren, de welke dezen almagtigen. Vorst uyt eenen niet tot de grootste gelukzaligheyd verheven hadde, maer eylaes hoe ondankbaer waeren niet de zelve? hoe haest en vergaten zy niet hunnen arm zaligen oorsprong, jae hun viel in de hoogmoedige gedagten, om gelyk en egael te zyn aen dien, waer af zy hunne hoogheyd en daer zy hun wezen uyt louter genade ontfangen hadden. Ach de straffe en bleef niet lang van hun, want onze eerste ouders wierden in deze ongelukzaligheyd en ellende, waer in wy ons nog bevinden, van God verstoten, op dat zy hunnen slavyken staet nog in tyds mogten leeren kennen. Cain onzen oudsten broeder komt op het Theater en toont terstont dat hy de bedorve nature ge-erft heeft, de welke hy als een bezonder erfdeel aen ons zyne naerkomelingen agtergelaeten heeft. Cain vermeerderd de wereld voor dat zynen derden broeder Seth nog geboren was, vervolgens is niet te verwonderen dat de eerste menschen, die van zulken Vader voortsquaemen zoo wynig deugden als den vader bezaten. Onzen vroomen en deugdzaemen broeder Abel hadde geen Lyfserven, om dat den ondeugenden Cain dit in tyds door den broeder-moord hadde weeten te beletten.

Thoen ik lestmael met deze zwaermoedige gedagten uyt den ouden tyd by myn zelve besig was, dogte ik eyndelyk het gaet heden nog niet beter.

De Astrologanten, om beter te zeggen Sterrekykers waeren gewoon in voortyden ons wys te maeken, dat de Liedentheyden, de genegentheyd van den mensch, zyn geluk of ongeluk veel en het meeste afhing van zyne geboorte dat daer af de eerste oorzaeke waeren de planeten onder de welke den nieuwgeboorne het geluk ofte ongeluk hadde gebooren te worden: deze leeringen (God dank) is zoo verre gekomen, dat men ze voor een fabel houd.

De eenvoudige plagten in voortyden daer voor te houden, dat den geenen die tot de gallige gebooren was, te water niet zoude verdrinken, neen, deze predestinatie zoude te verre gaen: het is ongetwyffelt, dat doorgaens de kinderen den aert en de nature aennemen, en gelyk als erven van hunne ouders en besonderlyk van de Voestermoeder oft Suygmamme; dit wilt *Avicena*, eenen geleerden Medecynmeester met veele bondige redenen bewyzen: *Tiberius Nero* den III Heydenschen Keyzer is eenen grooten Wynsuyper geweest, waerom hem eenige tot schimp den naem veranderd hebben en hem genoemt *Biberius Mero*, de oorzaeke hier van was anders niet als den aerd van zyne Voestermoeder oft memme die de grootste onmaetigheyd bedreef in het wyn drinken.

Het is bekent, dat *Romulus* en *Remus* zulke wilde en vrede nature gehad hebben, die onbeschryvelyk is, zulke hebben ze ingezogen van hunne viervoetige zuygmoeder, die eene Wolfin was: gelyk ons *Plutarchus* schryft, dat den Koning *Agis* zulke post-voeten gehad heeft, zoo dat hy snelder als een peerd konde loopen, hier van was geene andere oorzaeke, als dat hy met de melk van een hert is opgevoed geweest, dus volgt dan klaer, dat een kind van de moeder ofte zuygmamme met de melk ook de nature ende Liedentheyden inzuigt: wat zal het dan wonder zyn dat ondeugende ouders, ook ondeugende kinderen opvoeden? daer de geboorte de oorzaak niet alleen af is, maer de besonderste de opvoeding, de leering der ouders, hunne booze

en quade exempelen jae hunne aenlyding en vervoering tot het quaed en zeyd diens volgens zeer wel het Maske van de weereld *een aertje naer zyn vaertje.*

Immers hoe is het mogelyk zegge ik, dat de geene die andermans goed onmogelyk kunnen zien, die van roven en steelen leven, hunne kinderen daer af zouden kunnen houden en hun wat goeds leeren? niets is'er eerder geleerd als het quaed ende niets heeft men eerder ge-erft als de boose nature en genegentheyd van de geene, daer men dagelyks mede omgaet: daerom zingt zeer wel den Poët Horatius Lib. 3 oed. 6.

Aetas parentum, pejor avis, tulit

nos nequiores, mox daturos

progeniem nequiorem

Is zoo veel te zeggen als

En deugen hunne ouders niet?

de kinders zyn nog boozer,

de kinds-kindens zoo men ziet

die zyn nog goddelooser.

Het Houwelyk is een veel zwaerder jok als men wel meynt. Den H. Paulus, *Epist. Ima ad Chor 7mo.* die het aenziet als een eerlyke maer lastige en noodzakelyke slavernye verzekert ons, dat de geene die het aenvatten veel druk en moyelykheden zullen hebben uyt te staen; ik en wil de moeders hier niet indagtig maeken, met wat voor groote pynen zy de kinderen ter wereld brengen, ik en wil niet spreken van de geduurige zorgte om de kinderen te vrede te stellen, te kleden, te doen slaepen, dit zyn besonderlyk de bezigheden van de moeder naer dat ze uyt haer geboren zyn.

Zoo haest de kinderen wat bejaert worden, word de pligt zoo van moeder als van vader algemeen: wat baert de zorge niet voor ongerustheden, agterdenken in het gemoed van eerlyke en braeve ouders?

Ouders ik en wil alhier niet sermoonen maer alleen in het kort zeggen wat gy doen moet om aen uwe pligt te voldoen: *draegt namentlyk sorge dat uwe kinderen goede Christene worden.*

§ XXII

De grootste verstanden zyn zomtyds de grootste beesten, eenen redelyken mensch, kan zomtyds onredelyk zyn, kan zyne talenten gebruyken en misbruyken: het verstand en vernuftig oordeel van eenen man van gezag kan het ongeluk hebben van in de logt te blyven hangen, Absalon en was geenen esel en bleef met zyne vergulde haierlokken aen eenen eyken boom hangen, waer aen hy zynen geest gaf.

Nogte mannen van gezag veel wyniger Konings soonen zyn lidmaeten geweest van de bende, edog heeft wel hier en daer eenen onder de gallige zynen geest moeten geven, den welken volgens zyn slag van eenen grooten geest was; *percipienti pauca* dat is, eenen goeden verstaender heeft maer een half woord van noode.

Eenen van de ongoddelyke bende, die ook aen de gallige zyn leven heeft moeten laeten, was niet dom: maer van een treffelyk verstand, als hem eens gevraegt wierd naer de oorzaeke, waerom'er zoo veele onder deze bende waeren en waer door dat ze dog vervoert wierden, heeft zyn oordeel zeer wyselyk daer over gegeven, stellende deze zes oorzaeken, ofte middelen, waer door dat brave en eerlyke persoonen konnen vervoert worden: de eerste is: *de quade educatie ofte opvoedinge en boose exempelen*: de tweede, *de nagts zwermeryen ofte straet loopen*; de derde, *zuypen, kaerten en speelen*: de vierde, *de onbeschaemtheyd en vervoering der vrouw-persoonen*: de vyfde, *de begeerlykheyd tot tydelyke en vremde goederen*, en de zesde *de onnagtzaamheyd der overigheden ofte Rechters*.

Beminden leser, vermits myn inzicht niet is om de schelmen met hunne schelmeryen alleen te beschryven maer meerder om alle eerlyke en brave ouders kinderen te waarschouwen, waer voor zy hun moeten wagten, om niet vervoert te worden tot dit duyvels gezelschap, diensvolgens zal ik u van oorzaeke tot oorzaeke, deze in het kort beschryven.

Om niet te herhaelen het geene eens geschied is, wyze ik ul. aengaende de ouders tot den voorigen §. Wat opvoeding, wat exempelen geven de diefagtige ouders aen hunne kinderen? zoo haest als ze tot jaeren van verstand gekomen zyn, voerense hun het eerste aen tot kleyne dieveryen, van in thuynen en hoven te rooven pottageryen ofte eenig fruyt, van te breeken in bossen en haegen om te nemen eenig hout en te steelen op het veld aerdappels en raepen, daer naer gaense met hunne boose ouders om in den oogsttyd van het veld te neemen de rype vrugten van koren, terwe &c.

Aldus worden ze van hunne eygene ouders aengevoerd, en dat van de teere kindsheyd af tot een quaed, dat ze daer naer met eene schandelyke dood moeten betaelen.

Haer Hoogmogende, die den staet wyzelyk en voorsigtig regeren, hebben dit zeer wel ingezien, en om dit voor te komen eene Placaet gegeven den 2 Mey 1777 waer in gemeld word, dat zulke misdadigers aen den lyve zullen gestraft worden, ofte naer exigentie van zaeken, jae zelfs met de straffe des doods, die de particuliere thuynen, boomgaerden &c. zoude besteelen. Het waere te wenschen, dat deze wet stiptelyk ingevolgd wierd.

Niemand moet hem verwonderen, alswanneer deze bende naer eenige korte jaeren wederom uyt zal breken en in deze landen van Overmaese aen het dagligt komen te weeten door veele dieveryen en inbraeken, mits dat niet alleen vremde, maer ook de eygene ouders hunne kinderen hier toe vervoeren: wanneer heeft den mensch den meesten bystand van noode? wanneer moet hy het meeste in de Christelyke deugden onderwezen worden? in zyne jonkheyd in zyne jeugt en jonge jaeren: wat zal eene onbeteugelde jonkheyd geworden? wat weg zal ze ingaen? dit is zoo bekent, dat den wyzen man zegt dit zelve niet te weeten: daer schynen my dry dingen onmogelyk te zyn, zeyde dezen verligten man Prov. Cap. 30 ver. 19. *Den weg van den Arent in de locht, den weg van de slange op de aerde, en den weg van een Schip in het midden van de Zee. Maer het vierde is my teenemaal onbekent, den weg van den mensch in zyne jonkheyd.* Eenen Jongeling die hem laet vervoeren door zyne driften heeft

de snelheyd en heftigheyd van den Arent: in de ongestadigheyd en veranderlykheyd van zyne begeerten en genegentheden heeft de omdrayingen van de slange: in de meenigvuldige gepeyzen die hem bekommeren, en in de meenigte der voorworpen tot de welke hy gedreven word, heeft hy geheel de bewegingen van een wankelbaer schip, dat door de onweders en winden over en weer geslingert word: hoe zal hy in zoo eene droeve gesteltenisse zig kunnen bestieren zonder meester of leydsman, die de vlug en de snelheyd van dezen Arent in regel houd, die de paden van deze slange aenwyst, en die ten laesten dit Schip in de have leyd, het welk omringeld is van klippen en vredelyk door de onweders geslaegen?

Gy vaders en moeders zyt daer toe verpligt, om deze diensten aen uwe kinders te bewysen, gy kent hunne gebreeken, hunne booze genegentheden, betert deze met voorzigtigheyd en regtmaetigheyd en by hoe verre de zoetigheyd niet baet, gebruykt alsdan de roede ende strafheyd.

Ten anderen zyn hier toe verpligt de geestelyke, het is eene lichaemelyke opvoedinge en ook eene geestelyke, tot beyde zyn de ouders verpligt: maer de geestelyke overigheyd is alleen verbonden tot het geestelyk! wat zorghe heeft onzen Saligmaker niet gedragen tot de kleyne kinderen, wat heeft hy anders gedaen in de dry jaeren van zyne prædicatie, als de kinderen onderwezen? dit zegt ons het H. Schrift by Marc. zo Cap. Luc. 2 Cap.

Den geenem die de herderlyke weerdigheyd aenneemt stelt zig zonder twyffel als botge van de zielen hem toevertrouwt, de pligte van eene borge is naturelyk gegrondvest in de nature en zelfs van de blinde heydenen ten allen tyden door het licht van de nature erkent. Geestelyke quyt uwe pligte die zoo veel te grooter is en zoo veel te meer van u zal geeyst worden, hoe grooter en meerder hy is aen welken gy u voor het goed gedrag der Christenheyd voor borge verbonden hebt....

Waer van komen onze bedorve tyden? wear van komt het dat zoo meenigvuldige Christenen qualyk leven, zonder

godvrugtigheyd, zonder vreeze Gods en zonder Godsdienst, en dat ze als in eenen diepsten slommer versmoort liggen in hunne zonden en boosheden, met een woord, waer van komen zoo veele godvergetene nagtdieven en knevelaers in de landen van Overmaze en de aenpaelende?

Men moet geene andere reden zoeken als de bedorventheyd des herten onderschraegt door de onwetentheyd der waerheden van het H. geloof, geene andere oorzaeken als de quade exempelen niet zoo alleen van hunne ouders als van de geestelykheyd, die als een brandende keerse op eenen hoogen Candelaer dag en nacht aen het volk moet ligten en dit niet alleen door de Christelyke leeringe en onderwyzinge: maer ook met een goed en geestelyk gedrag *Trid. Sess. 23 C.*

Wat zoude den Heyligen Bernardus zeggen als hy wederom in de weereld quam en eens aanzag hoe wynig de geestelykheyd haer bekommert wegens zyne zalige en heylzaeme vermaeningen, daer men nu zyne geestelyke Schriften onder stof en drek laet vermodderen en vervuylen.

Eenen vroomen Abt *Gilbertus* bestraft met den grootsten en vroomsten yver de argernis ende quade exempelen, welke door het vervallen der goede zeden by de geestelykheyd onstaet *hodie pestilentia morum foeda satis & lenta nimis exalat: corrumpunt enim mores bonos, exempla mala* P. Gilbert Abb. de Holl. Serm. 13...

Wat dat den Apostel zeyd 1 *Tim. 3* moet gy van alle slag van geestelykheyd verstaen: eenen geestelyken moet niet baetsuchtig zyn: hy moet zyn eenen vyand van processen: hoe staet het als de eerweerdige Heeren Abten, Pastores, Priores, Procuratores ofte Provisores door hun ofte door hunne andere geestelyke oft onderdaenen den koopman speelen met allerhande waeren, levensmiddelen en zoo voorts: men konde tegenwoordig by de geestelyke en in de kloosters het Finans wezen het beste leeren en men zoude hier en daer by de geestelykheyd meer proceduer papieren als sermoonen ofte andere geestelyke boeken vinden.

Wat is gemeynder onder de gemeene geestelykheyd, als gelyk dat zy hun schaemen de geestelyke dragt, en hunne klederpragt dusdaenig weeten te veranderen, het zy met roode ofte witte kleeren, eenen halsdoek als een slaepaeken om den hals, het hoofd opgesteld met hoogen toupet, het hayer gekrult en gepoyert, sonder kraegsken, langs de straeten loopen zoodaenig dat men hun eerder voor Pruykemakers ofte Comedianten als geestelyke mannen aensiet: en aen wie zullen wy de oorzaeke toeschryven dan aen de Heeren Canoniken, die hun het eerste *Sartorem Canovicum* dat is eenen snyder *juxta*, naer de *Canones* opgesteld hebben: ik moet hier wat in het latyn zeggen met den heyligen Bernardus de Censi. Lib. 4to Pag. 259 *Num de vestibus cura est Deo & non magis de moribus? at forma haec vestium: deformitatis mentium & morum judicium est. Quid sibi vult qui Clerici aliudesse aliud videri volunt? id quidem castum, minusque sincerum, nempe habitu milites, quiaestu Clericos, actu neutrum exhibent: nam neque ut milites pugnant neque ut Clerici Evangelisant. &c.*

Hoogwaerde Heeren ik zende ul. verders tot den H. *Bernardus*, leeft aldaer hoe schaedelyk dat uwe booze zeden aen het gemeene best konnen wezen: wat brengt den landman tot dieverye? het is uwe verzuymenisse aengaende de onderwyzinge, uwe altegroote, onmaetige, onbehoorlyke geldgierigheyd en begeerlykheyd tot de tydelyke goederen: wat doet den eenvoudigen vallen en hervallen in zoo veele boosheden? het is uw quaed gedrag, de argernissen en schandaelen die gy geeft en waer in gy u zomtyds langzaam betert: ik bidde wilt my dit niet qualyk nemen, vermits ik het niet qualyk meyne en oordeelt wel oft het niet de waerheyd is, die my in alles verbind: *veritas odium parit.*

§ XXIII

De duystere nagt is haetelyk aen den mensch, niet schroomt, niet vreest den mensch meer als de duysternisse en donkerheyd, die anders van een stout en onschrikbaer gemoed is zal edog in de duystere nagt met angst en vreeze bevangen worden, dit niet tegenstaende veranderd groot en kleyn den dag in de nagt, en de nagt in den dag: wanneer verschynt *Sinjoro!* den Domine in Domino? het is in den diepen nagt, als de goede en deugtzaeme vrouwe t'huys zit, als ze bezig is met de moederlyke zorges voor haere teere kinders, ondertusschen is Myn heer op de bal met dansen oft springen bezig oft wel hier oft daer in een wynhuys de geheele nagt met kaert speelen overbrengende: zoo dat de goede Madame het hoofd en gal zoude overgaen en wenschen dat Mynheer in de duysternisse met den kop tegen den muer liep als hy maer niet den hals brak, maer neen daer en is het niet nagt het is zoo klaer als den dag zelfs door de meenige wantluchten of paluysters die aldaer ontsteken zyn, het vermaek is eerelyk, de persoonen zyn honet en daer af is niets quaets te oordelen ofte te vreezen. Eylaes op het platte land in de landen van Overmaeze gaet het anders het welke ik voor de besonderste oorzaeke houde, dat dit land zoo onsteken is met nagtdieven: niet eene nagt isser zoo wel in den winter als in den zomer, dat de dorpen aldaer bevryd zyn van nagtzwermers en straetloopers, die bezig zyn met juggen, schreeuwen, zingen, godlasteren en andere soorten van boosheden: gaet gansch en geheel Europa door gy en zult zulke uytgelaetenheyd by den klaeren dag niet vinden, de welke gy in deze landen van Overmaeze by de duystere nagte aentref, de jonkheyd rot haer te zamen, op praetext, van by de dogters aen de vensters te gaen vryen ofte cresseeren, zy zwermen van een gehug, van een dorp naer het ander, met groote en grosse kluppels bewapent, onder een zulk geschreeuw, dat ze van de wilde volkeren schynen geleert te hebben, wat zegge ik van de wilde menschen? zy hebben het geleert van de onredelyke beesten: ik verzoeken ul. maekt eens by de winteravonden uwe oplettentheyd, oft gy alsdan geen geschreeuw zult hooren gelyk als van den mensch? *Jaug! Jaug!* en wat meynt gy dat dit doet? het is het geluyt van den loozen en roofagtigen *Vos*, ofte van den botten en

nagtdievigen *Uyl*: twee beesten, die op steelen en rooven uyt zyn; de welke by de duystere nagt hun aes en kost moeten zoeken: just van deze twee goudvige dieren hebben de Maeslanders het *Jaugen* geleerd, hunne spraeke en ook het steelen en rooven aen hun genomen.

Niets is 'er bequaemer om imand te vervoeren als de nagt, by den dag is den werkman bezig met zynen arbeyd, den landman en peyst niet op listen en laegen ten opzigte van zynen evenmensch, hy zal hem niet derven spreken van rooven oft steelen, maer in den nagt kent hy aenstonds het ligtveerdig gemoed en dat hy nu en dan beproeft heeft met kleyne en geringe dieveryen als van rooven van peeren, pruymen &c. derft den vervoerder nu eenen zwaeren en grooten huys diefstal voorstellen: ach hoe meenigen is op deze wyze niet vervoerd geweest tot de bende! Joannes E... heeft het my zelfs gezegt, dat hy op eene nagt met zyne Cameraden was uytgegaen, in geene andere meyninge als om te gaen vryen: zy stelden hem op schiltwag en gingen steelen, dat ze hem s'anderendaegs eerst bekent maekde, en aldus quam hy onder het complot en zoo is het geaen met meer andere.

Waer het dan niet hoognoodig, dat deze schandelyke nagtzwermeryen en straetloopen van de overigheden op het alderscherpste verboden wierd? jae ik derve onder borge van myne eere verzekeren, dat by hoe verre deze nagts zwermeryen zullen ophouden, ook noyt voor inlandsch complot of bende te vreezen is: het moeste daerom op eene groote amende, jae zelfs op eene lyfstraffe verboden zyn, van in den zomer na 10 uren en in den winter na 9 uren imand zonder de wettigste reden, over straeten te loopen; het *Jaugen* en schreeuwen moeste altoos op de grootste straffe verboden zyn: en een jonge dogter, de welke aen de venster opgestaen was by de nagte moeste voor de eerste reyze eene groote amende ofte geld straffe geven, waer voor dat de ouders en mombers moesten instaan, en voor de tweede en derder reyze moest zulke dogter als eerloos verklaert worden, ik ben verzekert, de vervoering tot de bende zoude niet alleen inhouden, maer men zoude ook zoo veel in deze landen niet meer hooren van doodslagen, van vechten en van moordaden,

de welke nu zoo meenigvuldig en zeer gemeen in deze landen begaen worden. De Souvereynen hebben tegens deze nagtzwermeryen, de aldergerechtste scherpste en bijzonderste Plakaeten gegeven, zy hebben gezogt dit quaed voor te komen op het alderbeste, daerom heeft men Bankbodens gestelt op het Hollands Territoir, die snagts op voorgenoemde insolentien zoude letten, en met assistentie van wagte zulke verstoorders van de gemeene ruste in hechtenisse nemen: maer iemand die eene huyshoudinge heeft, bewaert geerne zyn eygen huys, en slaept liever by zyne vrouw als veel te waeken en hier in heeft hy nog geen groot ongelyk.

Om wetten voor te schryven en ben ik niet gebooren, maer mag nogtans zonder imand te injurieren, myne gedagten zeggen. Om dezen eersten en besondersten oorsprong van ons inlands quaed voor te komen, moesten oft door soldaeten, oft door de landwagt de nagtzwermers by den kop gevat worden, en alle de geene, die in staet waeren, van als soldaet te dienen, moesten vier ofte zes jaeren hunne Souvereyn te peerd ofte te voet onder de landtroupen dienen, en de geene die daer toe niet bequaem waeren, moesten maer een agt dagen te water en te brood in hechtenisse gestelt worden; dezen middel alleen zoude de uytrottinge zyn van ons inlands verderf, waer af wy hier handelen: wagt ul. dan lieve ingezetene van deze landen, en ook over al, van het nagt loopen over de straeten, het zy in steden oft dorpen, aenmerkt het bezonder gevaer gy landman, waer in gy u stelt ten opzigte van vervoerd te worden, tot het geene, waer aen gy noyt gepeyst hebt: ouders let hier bezonder op uwe kinderen, oeffent uwe pligte, en belet op het uytterste, dat ze geene nagtzwermers en straetloopers worden: *Die zoekt quaed te doen, haet het licht, en bemint de duysternisse.*

§ XXIV

Den handel der wyze, den omgang der deugtzaeme is als eenen levenden boek, die ons zonder moeyte onderwyst, jae zomtyds zonder dat wy het gewaer worden; wy zien in hun gedrag de regels, die wy moeten volgen, en met dikwils te zien en te hooren, worden wy ongevoelyk aengedreven, om hun naer te volgen, en in ons leven te verbeteren, het geene tegenstrydig is aen het hunne: maer indien het waer is, dat die met de wyze verkeert, zal wys worden, dat die met deugdzaeme verkeert zal deugdzaam worden, zoo is het nog te meer waer, dan den geenen, die eenen vrind der dwaetze is, dwaes zal worden, die eenen gezel der boose is, boos en ondeugent zal worden: het is waer wy hebben geenen leermeester van noode, om het quaed te leeren, om het quaed te doen: onze nature dryft ons genoegzaam daer toe aen, door haere bedorvene genegentheden en begeertens: dog zoo wy nog vrindschap nog gemeynschap houden met die, de welke zyn van eene bedorve nature, met die, de welke nog God nogte hunne pligten kennen, en slegts de driften en onregeltheden van hun herte involgen, deze hunne boosheyd, die onze bedorve nature streelt, zal in ons komen, zullen wy aennemen op eene aengenaeme en ongevoelyke wyze, en wy zullen haest de gewoonte krygen van naer hunne manier te leven, ofte ten minsten, zullen wy het goed niet doen, waer toe wy als menschen jae als Christenen verplicht zyn. Daer zyn in de weereld twee vergaderingen, de eene die den staet nuttig en profytig is, en de andere die zyn verderf is, de vergaderinge der goede ende de vergaderinge der quade. *S. Aug. Lib. 180. de Civitate Dei Cap. 180* zegt, *den goeden tragt den quaden te bekeeren, en den quaden, den goeden te vervoeren en te bederven.* Het is waer wy voeren een *sociabel*, een borgerlyk, en niet een soliteer en eenzaam leven, diens volgens moeten wy als menschen nu en dan eenige byeenkomste ofte vergaderinge hebben: maer het is te bezugten, dat doorgaens deze byeenkomste, deze vergaderinge, zoo wel in steden, als op het platte land zoo door borger als landman misbruykt worden, en de vergaderplaeztes van den anders redelyken mensch, door den drank erger als een onvernunft dier mishandelt word.

De Vergaderplaetzen op het land, (ik spreek alleen van de dorpen, vermits myn voorwerp is, niet zoo tegens ander boosheden als tegen de bendes nagtdieven te schryven) de vergezelschappen op het land dan, worden doorgaens gehouden in plaetzen, die men *Herbergen* noemt: billig was het, dat de herbergen geene andere plaetzen ofte huizen waeren, alwaer de luyden om geene andere reden ofte oorzaeken by een quaemen en vergaderden, als om eenen maetigen dronk, en eerlyk vermaak te nemen; die luyden, de welke hun door den dag met zwaeren aerbeyd des lighaems, ofte andere bezigheden afgemat hebben, en moesten by den avond anders niet als een eerlyk en deugdzaam tydverdryf zoeken. Maer God betert hedendaegs en zyn dit de inzigten niet, waerom dat men ter herberge oft te bier gaet; zat zuypen, heele nagten met de kaart spelen, en eerlyke luydens de eer afsnyden, dit zyn de besonderste redenen, waerom men ter herberge gaet, men speelt en drinkt daer tot de laeste duyt, alhoewel dat de arme vrouw met de kinders, t'huys sonder brood sit: om ul. den onschik klaer te bewyzen, verzoeke ik, dat gy maer eenen oogenblik met uwe gepeyzen in de herberge gaet, die openbaere huizen zyn van onmaetigheyd: wat geschied daer? niet veel goeds: wat hoor men daer? vloeken, Godlasteren, goddelooze en oneerbaere woorden: wat ziet men daer? krakeel, slaen en stooten en nog zondiger werken, die men niet derf beschryven.

Wat is anders de oorzaeke van het verderf van het gemeen volk, van de vervoering der jonkheyd, als dat men hier in niet beter voorsiet.

Het kaerten en spelen is alleen in staet om den ligtveerdigen mensch tot dieverye en ongerechtigheyd op te wekken ende te brengen, de dronkenschap en quade vervoerende gezellen en zyn daer by niet hoognodig: immers als ze allen hun geld verspeelt hebben, zullen ze de uytterste middels aanwenden om wederom aen nieuw geld te geraeken: de jonkheyd zal de ouders besteelen, als ze anders geene gelegentheyden hebben om aen geld te komen: als iemand zyn geld verspeelt heeft wat doet hy, en besonderlyk rude en tot drank genegene menschen? zy zullen hun zoo onbequaem en vol drinken als de beesten, en eenen

volgedronken oft zatten mensch, die kan men tot alle quaed vervoeren.

Geen wonder is het dan, dat in de landen van Overmaeze by nagt en ontyden zoo veele onregeltheden voorvallen, jae dat de diefs-bende uyt zoo veele bestaen heeft, vermits dat aldaer de herbergen tot in het uytterste des nagts, en zelfs tot den dag toe niet ledig zyn, men speelt, men drinkt, men raest, men bordeelt, sonder mate en sonder tyd, en hier door is het gebeurt, datter veele vervoert zyn geworden, en nu gehangen, die anders op hun bedde het geluk zoude gehad hebben van te sterven. Het is waer de verscheydentheyd der Territoiren is aen het quaed veel oorzaak, want in dit land is 't hier Brabands, daer Gulyks, hier Hollands, daer Rykx, zoo dat den Regter ofte Officier na behooren aen zyn ampt niet en kan voldoen ofte quyten, edog moeste men zamenderhand de orders der respective Moogentheden volgen en onderhouden. Wat voor heylsaeme wetten en hebben de Souverynen niet gegeven om te beletten de onmaetigheden, de onregeltheden in de herbergen van niet te tappen onder den Godsdienst, van niet voor ingezetene te schenken naer negen uren s'avonds en zoo voorts:

Zeer prysbaer is in veele banken onderhouden geworden ten dien opzigte het luyden s'avonds ten negen uren, om eenieder te vermaenen van zyne plicht, en den tyd aen te kondigen van het spel en de herberge te moeten verlaeten, waerom de Bankbodens de zelve moeten visiteren. Het speelen en kaerten onnuttig geld te verquisten en zat zuypen, is dan eene groote oorzaeke geweest en zal ze nog blyven van de vermeerdering der diefs-bende: *Prae ebrietate erraverunt*: de dronkenschap heeft hun vervoert; *Isa*, 28.

§ XXV

De maetigheyd is de moeder der zuiverheyd ende kuysheyd: zy behoud den mensch, zy stelt maete in zyne vleeschelyke driften en genegentheden, het is de kuysheyd, die den mensch by God en de weereld bevallig maekt; in tegendeel de onmaetigheyd onsteekt in den mensch het vier der geylheyd end onkuysheyd: dit niet tegenstaende stelt meenigen zyn vermaek, zyne eere ende glorie in *domineren* en galanteren, al ofte hy hem ende zynen naeme hier door aen de geheele weereld ontsterfelyk wilde maeken: dit is eylaes eenen grooten en groven misslag, zoo langen tyd zy nog veel geld te verteeren hebben, zullen zy aengenaem zyn aen de geene by de welke zy dit verteeren, ofte aen die, de welke zy komen te tracteeren, al even eens gelyk den verloren Zoon, die ten zynen tyde de weerden en weerdinnen, dogters ende meyden zyn geheel erfdeel liet verdienen! en hoe is het hem daer naer gegaen? hadde dezen verlooren mensch onder de bende konnen komen, hy en zoude hem zoo niet vernedert hebben, van de verkens te hoeyen, en zynen hongerigen maege met het verkens eeten te verzaeden.

Het is de zonde van onkuysheyd, die tusschen God en den mensch stelt eene ruymte van alle quade driften, die hem kragtelyk beweegen: den hoeveerdigen mensch stelt hem alleen tegen de onafhangelykheyd ende de glorie van zynen God: den gieraert tegens zyne voorsienigheyd ende bermhertigheyd, den vraekgierigen tegen zyne zagtmoedigheyd, den vervolger tegens zyne liefde, den fleyer tegens zyne rechtzinnigheyd, den leugenaer tegens zyne waerheyd, den Godslasteraer tegens zyne Majesteyt, den goddeloosen tegens de godsdienstigheyd maer den geylen en onkuyschen mensch bestormt zynen God in alle zyne volmaektheden, hy volgt zyne beestige driften, hy word niet geraekt, nogte door de vreugden des Hemels, nogte door de straffe der helle, hy veragt het woord Gods, en geeft daer aen geen geloof, hy aenziet de eeuwigheyd, de goddelyke regtveerdigheyd, als ydele en vercierde drygementen: maekt nu het besluit, ofte eenen zulken mensch niet in staet is, van met gemak tot de aldergrootste boosheden vervoert te worden:

want, *qui verba meretricis libenter audit, & oscula ejus delectabiliter suscipit, quasi januam pulsat inferni*, zegt den geleerden SALONIUS.

Wat voor indruk, wat voor uytwerking en wat voor magt het geslagt der vrouwen op de bedorvene en zwakke genegentheden en liedentheden van het mans geslagt heeft, daer voor en wil ik my de moeyte niet aendoen om het H. Schrift open te slaen, maer wyze ul. maer tot de dagelyksche ondervindinge uyt de welke het zonne klaer blykt: en dat de duyvelen als verstoote Engelen, ons door de medewerking van onze boose genegentheden, die zyn kennen, kunnen tot het quaed vervoeren, alhoewel dat dit waer is, zegge ik nogtans, wy ondervinden deze magt zoo niet als die van het ander geslagt: *naest by vrouwen, naest by den duyvel zegt Abraham a S. Clara serm. de D. Thoma Pag. 10.*

Zoo haest den mensch van eene Vrouwpersoon door eene gekke en zotte liefde betovert is. (welke tooverye hy aen zyn vorig ontugtig leven moet toeschryven) zal deze tooveresse hem in eene dusdaenige onderwerpinge van haer hebben, zoo dat zy hem ten haeren opzigt tot alles kunnen gebruyken, dit hebbender veele van de booze bende ondervonden, die door geene andere middels, als door vrouwpersoonen de welke aenstonts aenmerkde hunne quade driften, tot verscheyde nagtdieveryen vervoert zyn geworden. Men heeft in het begin in het gemeyn gemeynt, dat ze van deze bende doorgaens pligtig waeren van deze schroomelyke zonde van onkuysheyd en overspel, egtschendinge; maer neen, dit en is zoo niet: daer zyner veele onder hun geweest, die eerlyk met hunne vrouwen in den Houwelyken staet geleeft hebben, in tegendeel zynder ook andere geweest, die met hunne vrouwen &c. onder malkanderen eene gemeenschap gehad hebben, en nog arger als de onredelyke beesten hier in geleeft hebben: het was niet van den windslag, en ook niet van een donder weder gekomen, dat in eenige dorpen besonderlyk in het land van s'Hertogenraede onder mans en vrouwpersoonen getrouwde en ongetrouwde regeerden de zoo genoemde Franssosen ofte Spaensche pokken,

den Franschen ofte Spaenschen oorlog hadde deze niet medegebragt.

Leonard L.... eenen van de bende die ook gehangen is, speelde somtyds onder onder hun den Schriftgeleerden en Veldprediger daer mogte hier ofte daer den eenen ofte den anderen van zyne schelmgezellen het licht der nature, zyne aengeboorne gewissen beroeren, aengaende besonderlyk hoererye en egtschendinge: *Leonard* verstoutde hem van de veelheyd der vrouwen te bewyzen uyt het H. Schrift en door natuerlyke reden, (men zoude dog zeggen hoe de boosheyd in staet is den mensch te verblinden en hem dusdanig onredelyk te maeken) hy bragt in deze vergaedinge by de voorbeelden van *Abraham, Jacob* en andere oudvaders, die meer als een vrouwe gehad hadden: dit was het bewys uyt de H. Schrifture.

In het bewys uyt de reden ofte vernuf was zyne redenering alzoo; wy mannen zyn meester over onze vrouwen, waer over ik meester ben, daer mede kan ik doen wat ik wil, ik kan het verkoopen, ik kan het iemand leenen &c. Vervolgens konden wy ons den eenen aen den anderen ook onze vrouwen leenen, vermits wy daer af meester en heere zyn.

Voorwaer eene schoone resoneering, en het besluit daer uyt getrokken, is zoo bot en zoo algemeen, dat den geenen, die de minste reden bezit, my met reden zoude uytlaggen, zoo haest ik my begonst te bemoyen van deze redenering te willen wederleggen, die strydig is tegens de ingeboorne wet der natuere: uyt den *Dialectica* schynt dit *pro intelligentibus* te weezen eenen *Silogismus ex Baroco*.

Verscheydene ongebondene en onbeschaemde geyle vrouwpersoonen hebben meenigen eerlyken en braeven Jonkman, en ook zelfs getrouwde, door de leelyke zonde van het levende vleesch zynen vollen toom te geven, tot de bende weeten te vervoeren, en hun gebrogt tot eene schandelyke dood, ofte tot het verlaeten van hun vaderland.

Den verdagtige en argerlyken omgank, den welken in de steden hedendaegs regeert met de mans hunne vrouwen aen andere

toe te laeten, bewyst zonne klaer, in wat voor eene beklægelyke omstandigheyd, de pligten des Houwelyks, en de oude eerbaerheyd gekomen zyn, den hoogmoet, de brasseryen, den klederpragt, schynt zoo hoog geklaevert, en gelyk als een aestekende krankheyd geworden, zoo dat het met den eersten te vreezen is, dat de gemeenschap der vrouwen de eerste mode zal worden: *a cornu exalbitur homo.*

§ XXVI

Aengaende de genegentheyd tot de tydelyke en vergankelyke goederen dat deze ook eene oorzaeke ende eenen middel zoude geweest zyn, om de bende der nagtdieven ende knevelaers te vermeerren, hier af vinde ik onnodig wytloopig te zyn, vermits dat deze eene zoo algemeyne oorzaeke schynt te weezen, ten opzigte van alle ongerechtigheyd die niet alleen en raekt de arme schelmen van de bende, maer zelfs geestelyk en wereldlyk, dog met dit verschil, dat deze van de bende hun zogten ryk te maeken op eene al te grove, plompte en aen de staet al te haetelyke manier. De tweede soort in tegendeel weeten dit synder te overleggen, om te komen tot andermans geld ende goed en te geraeken tot groote rykdommen waer van ons de dagelyksche bankeroeten die'er tegenwoordig geschieden, tot eenen klaeren spiegel dienen.

Waer het dat ik hier de gelegentheyd naem van ul. uyt te leggen de verscheyde wanorders die de geldgierigheyd ofte begeerlykheyd tot de tydelyke goederen by de geene die daer aen als slaeven onderworpen zyn, de duysternisse, die zy stort op hun verstand, de bedorventheyd die zy agterlaet in hun herte, de vergetentheyd van God en hunne plichten, de beroerte en verwerring daer ze die in werpt, ik zoude ul. een besonder en waeragtig verhael doen van haere droeve gevolgen, en alzo de waerheyd toonen van deze goddelyke uytspreeke Eccl. 8. *Multos enim perdidit aurum & argentum*: Goud en silver (dat is te zeggen tydelyke goederen) heeft veele bedorven.

Ik oordeele dat het geld en goed den geringsten voorworp ende insigt is van de bende, vermits de zelfde niet veel genoten ofte profiteerden: jae eene nagtreuze doen voor eenen schelling ofte een pakketje tabak alleen, vervolgens ondervonden ze wel, dat zy onder de bende niet schatryk konde worden, eventwel ik wil zulks hier in zyn geheel laeten, dat hun eenige puer uyt deze insigte onder de bende begeven hebben: en hier mede gaen ik over tot eene van de besonderste oorzaeke, van dat men deze bende nagtdieven zoo langen tyd gehad heeft, en nog zullen hebben in deze voorschreve landen, ende is de onnagtzaemheyd

der rechters ofte officieren: ik wil hier mede niemand berispen, niemand bestraffen, nogte veel wyniger de minste regels ofte wetten voorschryven, ik ben, (alhoewel deze edele Heeren my onbekent zyn) van hunne neerstigheyd van hunne amptquytinge, van hunne kloeke waekzaamheyd in hun officie, al te sterk overuygt, waeren in voortyden de ampten met zulke mannen belkeed geweest, als tegenwoordig, wat hadden de landen van Overmaeze gelukkiger geweest, als zy eenige jaeren geweest zyn; was de policie voor eenige jaeren zoo verbeterd als zy tegenwoordig verbeterd is, men zoude op de publyke landstraeten aen de gallige zoo veele beenderen niet zien verdorren.

Het ampt van rechter is een der weerdigste ampten, want hoe noodzaakelyk het zelve is, zoo weerdig en verheven is het ook, het H. Schrift noemt de rechters Goden, en waerom? om dat zy uytwerkers zyn van de goddelyke wetten, en niet alleen van de tydelyke Moogentheden, maer zelfs van den eeuwigen God zyn dienaers ende stadhouders hier op de aerde, zonder hun kan het gemeene best niet bestaen, door hun moet het goed beloont en het quaed bestraft, den Godsdienst behouden, en het volk gelukkig gemaekt worden, *Want niet zonder oorzaeke draegt den rechter het zweerd* ad Rom. 13. een volk, een gemeynte, een republiek, die niet van goede officieren ofte regters voorzien is, kan vergeleken worden, jae is nog arger als een schip, dat in het midden van de woeste zee, tusschen de holle en wilde baeren en stormende winden verooft zynde van roer ende stuurman, in duyzent perykelen is van verlooren te gaen.

Als den almachtigen God de Joodsche republiek instelde, ende de zelve voorzag van veele schoone wetten, heeft hy ook de rechters scherpelyk van hun ampt ende pligt vermaent, onder andere met deze, *En ziet niet aen den persoon van den armen, nogte en eert het aenschyn van den magtigen, doet uwen naesten rechtveerdig oordeel* Lev. 19. Het zelve doet God zynen dienaar *Moyses* nog meermaels herhaelen als hy tot zyne hulpe nog andere rechters hadde aengesteld Deutr. Imo by de Egyptenaeren plagten de rechters heylig te zweeren, dat ze nog om het gebod van den Koning, nogte om alle dreygementen van

de rechtveerdigheyd zoude afwyken *Alex. ab Alex. lib. 3.* en dit is het geene alle rechters moeten leeren uyt de vermaeninge van God Eccl. 4. *stryd voor de rechtveerdigheyd totter dood toe.*

Wat zal het eene republieke, eene provincie, een geheel landschap baeten ofte profyt doen, dat de Mogentheden, dat de Souvereynen, de beste, de heylzaemste wetten geven, dat ze in alle misbruyken, in alle rampen zoeken te voorzien, wat zal het baeten zegge ik, dat de Plakaten op de kerkdeuren geslaegen, en al omme aengekondigt worden, als ze niet van de onderdaenen onderhouden en ingevolgt worden, en wie is het die de plicht heeft, wiens ampt brengt het meede, wie is hier toe gehouden uyt de deugd der regtveerdigheyd om de zelve doen naer te volgen? niemand anders als gy Heeren Rechters ende Magistraeten, gy hebt ul. van Amptsweegen daer toe verbonden, *Noli quaerere fieri iudex nisi valeas virtute irrumpere iniquitates* Eccl. 7mo. *O tempora, o mores! o droeve tyden, o bedorvene zeden ende manieren!* daer de mislaegen en ongerechtigheyd zoude moeten gestraft worden, daer worden ze zomtyds het meest bedreven. *Fures privatorum furtorum, in nervo & compedibus aetatem transigunt, fures publici in auro & purpura.* *Cato apud aul. gell. L. 11 C. 18.*

Men plagt in de voortyden de ampten en officien voor geld te kopen en verkoopen, maer de Souvereynen hebben dit voorgekomen door hunne scherpe wetten die zeer wyselyk daer tegen gegeven zyn gelyk Haar Hoogm. daer over nog eene nieuwe wet gegeven hebben Anno 1777 *Verenis 2da Maji.*

Zonder dat de rechters zoo in steden als op het platte land over de geschrevene wetten van hunne Souvereynen waekzaam, neerstig en oplettende zyn, den grondsteen van den staet, de ruste van het volk, het welvaeren van het gemeene best zal verstoort worden; jae den geheelen bouw van eene welgeschikte republiek zal langsaem om verre vallen.

Den schade die de onagtzaamheyd, de ooglukkinge, de onwetentheyd, de begeerlykheyd, de ongerechtigheyd van den rechter en wereldlyke overheyd aen eene Provincie, aen een Ryk

kan veroorzaeken, is onzegglyk: de Heydenen, die alleen met het licht der nature begaeft waeren, waeren niet min voorsigtig om dit onverbeterlyk quaed voor te komen.

Cambyses Koning van Persien bevonden hebbende, dat eenen van zyne rechters in verzuymenisse was geweest van het quaed te straffen, ende te gelyk een valsch vonnis gegeven hadde, heeft dezen rechter levende het vel doen aftrekken ende met het zelve vel den rechterstoel doen bekleeden, op dat zynen Soone, die hy het officie van zynen Vader gaf, en alle de geene, die hem in het ampt van rechter zoude opvolgen, zoude zien waer op zy zaeten, ende gedenken wat voor een ampt dat zy bekleeden, om het welvaeren van den Koning, ende te zamen het gemeen weezen te bezorgen.

Immers wat zal het vaderland voor baete daer af hebben, datter zoo veele gehangen zyn, by hoe verre de ampts-heeren ofte officieren het vervolg niet zoeken neerstelyk te beletten, de oorzaeke te benemen, en zeer neerstig te waeken, op alle het geene, in toekomende de oude bende wederom zoude kunnen doen herleven, hoe haest zal het oud vuur, dat tot heden toe nog niet al verdooft is, uyt de assen wederom niet uytgalmen, by hoe verre men niet waekzaam is, om de minste vonke, zoo haest zy zoude vlikkeren, uyt te bluffen. Daerom zoude de rechters ende de beampten zeer voorsigtig handelen, als ze alle vremde bedelaers, vagebonden, ofte zoo genoemde passanten naer de wetten ofte niet gedulden, ofte scherp bestrafden: deze zullen het wederom zyn, die hun in het toekomende wederom met de boose inwoonders zullen verwoegen, en het oud werk van rooven en steelen wederom beginnen te dryven; waeren de landen van Overmaeze zoo gelukkig, als veele andere provincien, dat zy tot de macht ende middelen konde komen, om een tucht ofte verbeterhuys op te regten, waer in men alle quaeddoenders, zelfs die het leven verbeurt hadden, konde insluyten, ofte voor zekeren tyd ofte voor hun leven, deze opgeslootene ofte gevangene zoude men kunnen gebruyken tot den algemeynen lands arbeyd, ofte ook tot besondere handwerken en bezigheden: wat voor groote en merkelyke winste en zoude den staet daer door niet gewinnen, de familiens

en wierden daer door niet geschent, het vergieten van menschen bloed wierd gespaert en deze straffe zoude te gelyk meer indruk geven op de booze en quade gemoederen der Inwoonders. Gy zult zeggen dat daer door niet zoo heylsaeme en sterke exempels zoude gesteld worden, als wel door de publyke straffe des doods: maer zegt my eens waer en wanneer spiegelt hem oyt dief aen de gallige? ik wil ook niet zeggen, dat de zwaerte en besonderste misdaden niet publyk met de dood gestraft moesten worden, neen, in zulke besondere misdaden moeste ook andere ten exempel besondere grove straffen zyn, en de belhaemers van de bende moesten ook met de dood gestraft worden: ik wil hier alleen spreekken, om de beginzels voor te komen: wat baet eene geesseling, eene brandmerke, eene landverwyzinge? Zoo haest al naer deze straffe aen den quaetdoender de vrydheyd weder gegeven word: dit laete ik den verstandigen zelfs oordeelen.

Als de zaeke zoo verre gong aengaende het vangen en hangen, in de landen van Overmaese, zoo dat het getal van de geexecuterde ende voortvlugtige ofte fugitive ontrent de 500 quaem, gingen ter eenige zou inlandsche als uytländers, ofte door vooroordeel ofte uyt eygenzinnigheyd ofte uyt een andere passie deze zaek zoo vererre doorgronden, dat zy eene onmogelykheyd maektde uyt deze bende, en zoo verre gongen, dat de rechters van eene jae al te groote onrechtveerdigheyd, jae gelyk als van eene geld en bloedgierigheyd in deze bende van hun ongegrond beschuldigt wierden. Hunne eerste redenen, moeste zoo ik geloove, deze zyn, de onmogelykheyd, dat zoo veele menschen pligtig zoude wezen, waer men zoo wynig gestolen hadde, en ten anderen, dat zoo wynige dieveryen en inbreuken gepasseerd waeren ten opzigte van de meenigvuldigheyd der geaccuseerdens: ik zegge, als'er maer dertig gevangen en geaccuseerd waeren, dan en zoude de zaeke by u niet onmogelyk schynen, nu zegge ik twintig waeren ter genoegzaam geweest, om de dieveryen te begaen, de welke door de bende begaen en bedreven zyn, *ergo* zynder thien onschuldig: is de zelve ongegronde volging en besluyt als van de voorige redenering, men moet niet ligt geloof geven aen eenen schelm, zoude ik wyzelyk oordeelen, om datter thien, twaelf aen

de gallige zeggen, dat zy onschuldig en onnozel zyn, dat daerom het vonnis tegen hun onregtveerdig en ten onrechte gegeven is, en dat den rechter eenen onregtveerdigen rechter is, neen, als een verstandig man, moet ik zoo lang voor den rechter en zyn vonnis zyn, tot dat zonneklaer my contrarie beweezen is.

Recht zeyde eens een hoofd van de bende in een gezelschap, als hem ook van eenen medepligtigen gevraegt wierd (dezen is gehangen) myn heer vraegde Casper van M.... zegt my eens wat mag dog de oorzaeke zyn, dat die bende zoo sterk is, daer nogtans zoo wynig gestoolen word? daer op antwoorde hem den anderen myn heer H. L... dat en weet den rechter niet, dat en weeten de geestelyke niet die hun bystaen, en dat weet gy niet, en den geenen die het weet en zal het noyt zeggen; diens volgens zyn de insigten, waerom de bende zoo sterk ende groot geweest is, anders niet, als een verholentheyd en geheymnisse van de Hoofden der zelve: God geve, dat de straffe eenen zulken indruk op de gemoederen der ligtveerdige mag geven, dat zy door de vreeze der zelve van een zulk groot en schandelyk quaed, als eene zulke rotte der nagtdieven veroorzaekt, in toekomstige afgehouden worden.

Het is de waekzaamheyd der overheden, het zal de strafheyd der rechters zyn, die in toekomstige de landen van Overmaeze van eene sulke bende zal bewaeren, en dit aengaende het land ende de inwoonders gelukkig maeken.

Nihil est ex omnibus rebus humanis praeclarius, aut praestantius, quam de republica bene merêri.

Cicero ad Planc. Fam. 10.

E Y N D E.